

**EEN GESCHIEDENIS VAN HET KARTUIZERCONVENT
« ONZE LIEVE VROUW VAN GRATIE »
TE SCHEUT EN BINNEN BRUSSEL.**

door

Albrecht Emiel PIL

Antwoord op de Prijsvraag uitgeschreven door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren en de morele en staatkundige Wetenschappen, voor het jaar 1954.

INLEIDING.

Niemand loochent de invloed, die uitging van de kartuizermonniken op het religieuze leven in de Nederlanden. De levenswijze van deze kloosterlingen duidde de richting aan, waarin nieuwe congregaties zouden ontwikkelen. In Brabant inspireerde de kartuizerstatuten de kloosterslotbeweging van de reguliere Kannuniken¹. Elders, in het Luikse droegen kartuizermonniken bij om de reformatie van de Benedictijnerabdijen door te voeren².

Toch wekt de kartuizergeschiedenis van de Nederlandse provincie slechts matig de aandacht. De Noord-Nederlandse kloosters vonden in de persoon van de zeergeleerde heer H.J.J. SCHOLTENS een nauwkeurig en grondig gedocumenteerd historicus. In tal van bijdragen schetste hij de ontwikkelingsgang van deze conventen. Sinds Eerw. P. Dr. E. LAMALLE de kroniek van de kartuis te Herne uitgaf en een monografie over dit klooster beloofde, is er echter weinig vordering op dit terrein waar te nemen voor Zuid-Nederland. De studie van de weledele heer St. D'YDEWALLE over het monialenklooster St. Anna ter Woestine bij Brugge³ en het overzicht dat de heer Scholtens opmaakte van de middeleeuwse periode van de Brugse Kartuis⁴, maken de grote

p. III.

leemte niet ongedaan.

De angstvalligheid van de historici om de kartuizerkloosters in ons land te bestuderen is verklaarbaar. Een eerste inzage van het overblijvende bronnenmateriaal werkt ontmoedigend. Waar men zich voorstelt tastbaar de uitstraling van de orde te kunnen aantonen, stoot men in de eerste plaats op een uitgebreid oorkondenmateriaal en registerverzamelingen, die bijna uitsluitend betrekking hebben op de huishoudelijke kloosteradministratie. Zelfs de laattijdige kronieken zijn voor een goed deel de meer literaire bewerking van dit archief. Men moet terecht besluiten dat de invloed naar buiten slechts de zaak is van sommige persoonlijkheden, die hun milieu ontgroeiden.

Het is nochtans niet verantwoord het hierbij te houden. Het midden, waaruit deze persoonlijkheden voortkwamen, was het kartuizerconvent. De levenswijze van de gemeenschap ontsnapt uit de aard van de instelling zelf, grotendeels aan de oppervlakkige toeschouwer, ook al heeft de roep van hun strenge regeltucht niet nagelaten diepe indruk te maken op de laatmiddeleeuwse maatschappij⁵. Elke andere activiteit, die sommige monniken op het

¹ PRIMS, F., *De kloosterslotbeweging in Brabant...*, passim.

² Zie onder meer de activiteit van Dionysius van Rijkel. Cfr. MAERTENE *Ampl. Coll.*, I, 1507 : een brief van de Luikse kartuizer Jan Bolhoiste aan de St.-Laurentiusabdij.

³ ST. D'YDEWALLE, *De kartuize Sint-Anna-ter-Woestijne. 1350-1792*, Brussel, z.d., in 8°.

⁴ H.J.J. SCHOLTENS, *Het kartuizerklooster Dal van Gratiën...*, in

⁵ J. HUIZINGA, *Herfstij der Middeleeuwen*, passim.

voorplan bracht, zoals literaire productie of het ingrijpen bij een kloosterhervorming, droeg het karakter van het toevallige en het voorbijgaande.

Deze monografie over het kartuizerconvent O.L.Vrouw van

p. IV.

Gratie te Scheut en later binnen Brussel wil een bijdrage leveren om licht te werpen op het ont-staan, de groei en de levenswijze van een dergelijke monniksgemeenschap. Het klooster te Scheut is wellicht niet het belangrijkste geweest in de Nederlandse ordeprovincie. Er kwamen geen opgemerkte auteurs uit voort, evenmin kloosterhervormers. In de Middeleeuwen zou bij voorbeeld Herne meer richtinggevend zijn en in de XVIde eeuw is de kartuis te Leuven zeker in nauwe betrekking met het opkomend humanisme. Te Scheut echter zullen de elkaar opvolgende geesteshoudingen toch weerklank hebben. Elders zijn zij misschien meer geaccentueerd, in O.L.Vrouw van Gratie is ongemerkt de atmosfeer ervan doordrongen. De studie van dergelijk milieu moet ons daarom nader brengen tot de genuanceerde historische waarheid.

De geschiedschrijving, die zich totnogtoe ophield met het klooster te Scheut, vestigde vooral haar aandacht aan het genadeoord van O.L.Vrouw, waarbij het klooster ontstond. Het werkje van Eerw. P. J. CALBRECHT is onder dit oogpunt een vrucht van zijn grondige kennis en eruditie, een voorbeeld van gedegen vulgarisatie⁶. Voor het overige moet men genoeg nemen met de brokstukken uit de geschiedenis van de kartuis, die de voormalige stads-archivaris, A. WAUTERS in zijn geschiedenis van Brussel en omstreken toelichtte⁷

p. V.

Hoewel het tekort aan bronaanwijzingen nazicht van sommige gezegden verhinderde, valt het accurate oordeel op. Het wijst op een grondig bewerken van de bestaande gegevens. Hij maakte trouwens doorlopend gebruik van de kronieken van Scheut, geschreven door prior Voet en Petrus de Wal. Minder dan A. Wauters geeft F.V. GOETHALS in zijn korte biografiën zijn vindplaatsen prijs. Niettemin verbaast hij door de juistheid van inlichting. Waar hij de kartuizermonniken van Scheut uittekende viel het echter op dat hij de kronieken niet alleen gebruikte, maar nog vertaalde en soms vervormde⁸.

Het bronnenmateriaal werd slechts sporadisch en dan soms nog verminkt uitgegeven. Zeer nauwkeurig echter excerpteerde A. PINCHART in zijn bouwstoffen voor de kunstgeschiedenis de vroegst rekenboeken van Scheut, waar zij betrekking hadden op de scriptoriumarbeid⁹. Enkele jaren later, 1867, zou E. REUSENS het stichtingsverhaal van het klooster uitgeven, nochtans naar een zeer slechte en beknotte kopie uit de XVIIIde eeuw¹⁰.

De XVIIde en XVIIIde eeuw hebben het klooster wel enigszin bedacht. De *chorographia Brabantia* van Sanderus verstrekte nieuws over het klooster naar de inlich-

⁶ J. CALBRECHT, *Geschiedenis van het Genadeoord van O.L.Vrouw van Gratie te Scheut*, z.p., 1938, 112 blz.

⁷ A. HENNE & A. WAUTERS, *Histoire de Bruxelles*, III dln en A. WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles*, I, 37-44.

⁸ F.V. GOETHALS, *Lectures relatives...*, IV dln, Brussel, 1837, in 8°. Over hem schreef E. LAMALLE, *Chronique...*, 165: « Goethals qui ne cite pas ses sources mais dont la documentation est souvent de première main... ».

⁹ A. PINCHART, *Archives des arts...*, II dl, Gent, 1863, 192-200.

¹⁰ [E. REUSENS], *Origines de la chartreuse de Scheut sous Anderlecht*, in, *ASHB*, IV, 1877, 87-122.

tingen van P. de Wal¹¹. In het tweede hoofdstuk werd de stichtingsoorkonde gepubliceerd volgens

p. IV verso.

1. De grote pand.

De grote pand was een uitgebreid rechthoekig kompleks met twintig kluizen, die geleidelijk ge-bouwd werden, naarmate de giften hiervoor toekwamen.

Meer dan de andere kartuizen werd het klooster te Scheut in zijn opbouw gesteund door de Boergondiërs. Niet in de eerste plaats door hertog Filips. Deze toonde geen uitzonderlijke belangstelling voor de stichting: de schenking van hout en kolen uit het Zoniënwoud is wellicht het enige wat hij de monniken toebedeelde. Talrijker zijn de blijken van belangstelling van zijn gemalin, hertogin Isabella en zijn zoon Karel. Vooral sinds haar vereenzaming ten overstaan van Filips, houdt Isabella niet op de kartuizers te helpen. Denijs van Rijket prijst haar om deze milddadigheid, die grote afmetingen aannam te Scheut. Vanaf 1459 tot 1467 werden op haar kosten 5 kluizen opgetrokken. Zij vormden de Westvleugel van de grote pand. Voor de eerste vier cellen stelde de hertogin 600 kronen ter beschikking. Om de laatste kluis op te bouwen en de vierde te voltooien werden 144 kronen gegeven. Graaf Karel, die in 1468 zijn Vader opvolgde, legde de eerste steen ervan.

De bouwbedrijvigheid wordt weerspiegeld in het *Registrum Procuratoris* :

De fundamentsteen werd grotendeels uit de groeven in het omliggende gehaald, de baksteen per schip tot Brussel gebracht. Voor dit werk zetten meerdere oude vrienden van Scheut zich in: Egidius Ofs en Egidius van Dielbeke verschijnen met andere werklieden in de

p. V verso.

rekeningenposten als vervoerders van steen.

Vanaf 1462 wilde men het vervoer uitsparen: er werden hout en zoden verzamend om kareel, rode steen ter plaatse te bakken. Vanaf 1463 kwam de steen uit de eigen ovens: de derde cel werd met dit materiaal opgetrokken.

Na de westvleugel vatte men de Noordkant aan: weer was het de Boergondische Vorstin, ditmaal Margareta van York die de mogelijkheid gaf voor de eerste twee kluizen, Noord-Westwaarts, nml. de som van 90 pond Brabants.

Deze vleugel had 6 kluizen: Jan van Osto [1474], Margareta Mesmakers [1476], Maria vander Borch [1476] en Jan van de Berge, prior van de Antwerpse kartuis voltooiden die vleugen. Dit jaar, 1476, werd ook de pandmuur gesloten.

Het tempo van de bouw vertraagd stilaan: de Oostvleugel werd aangevat: pastoor Andreas Gos-wini liet een monnikscel bouwen in het Z.-O. van de pand: dicht bij het poortgebouw. Het jaar daarop fundeerde de kanunnik-scholaster Walter Hendrks van St. Goedele daar een tweede cel.

De volgende jaren besteedde men aan de afwerking van het opgebouwde: pandgangen, en voor-al de waterleiding, die in 1484 voltooid was dank zij menige gift tot dat doel.

Vanaf 1485 wordt de bouw der kluizen ten Zuiden begonnen op initiatief van Karel de Groote, kanselier van Brabant, en broer van Jan kartuizer te Scheut. Deze kluizen worden grootser op-gevat: de korresponderend pandgang wordt in witsteen opgetrokken en de cellen zelf met schalies gedekt. Hoewel dit niet voorzien was in de gift van Ridder Masteyn die ook ten Zuiden een kluis liet bouwen, legde het klooster bij om dezelfde luxus te gebruiken.

¹¹ SANDERUS, A., *Chorographia Sacra Brabantiae*, 's Gravenhage, 1727, II, 34. Cfr. *Cænobiographia Carthusiæ Bruxellensis...*, Brussel, 1659

p. VI.

een authentiek afschrift uit 1538¹². LE MIRE-FOPPENS publiceerden enkele oorkonden in verband met de oprichting in hun verzameling¹³, terwijl Jan Baptist GRAMAYE, in zijn *Antiquita-tibus Brabantiae*, Scheut vermeld op basis van het stichtingsverhaal, in het *Hagiologium* Giele-mans gecopieerd¹⁴.

Slechts één historicus uit deze periode schreef een uitgebreide geschiedenis van het klooster. Jan Baptist DE VADDERE voltooide in de laatste helft van de XVIIde eeuw een werk over de kartuis van Scheut. Het werd persklaar gemaakt¹⁵, en in 1661 kondigde de Anderlechtse kanunnik de uitgave aan in een brief aan de Franse kartuizerhistoricus Leo LE VASSEUR¹⁶. Het verhaal is echter overwoekerd met allerlei uitweidingen, die eigen zijn aan deze tijd. Belangrijk blijven de gebruikte bronnen, die voor ons niet meer bewaard bleven.

Onze opzet is dan niet zozeer een geschiedenis van het Genadeoord te schrijven, dan wel het kartuizerleven te Scheut en te Brussel te behandelen.

Het bronnenmateriaal, archivalisch en literair, werd vrij goed bewaard. Vooral de literaire productie op historisch gebied was te Scheut en meer nog in de XVIIde eeuw in de Brusselse kartuis zeer omvangrijk. De waarde hiervan is niet enkel gelegen in de kennis van feiten en *data* die ons op die manier overgeleverd werd. Ook op zichzelf is deze wetenschappelijke bedrijvigheid merkwaardig. De studiejiver te Brussel is zelfs de eerste en meest belangwekkende uiting

p. VII.

die na de restauratie van het klooster, het kloosterleven daar heeft gekenmerkt. Een eerste deel beoogt dan ook de historiografie van de kartuizers te Scheut en Brussel te ontleden.

In een tweede deel wordt de kloosterstichting en haar materiële en geestelijke opbouw behandeld. De oprichting van een dergelijk convent ging immers met tal van moeilijkheden gepaard. De stadsoverheid, hoewel zij het initiatief nam, stelde toch voorwaarden, die haar belangen moesten waarborgen; eveneens moesten financiële en juridische bezwaren overwonnen worden [Hk I]. Meteen kon men eraan denken de economische uitbreiding onder ogen te nemen: verhoging van het vast inkomen, waarvan de basis gelegd was door een eerder schrale dotatie. Een definitief gebouwencomplex moest worden opgetrokken, wat heel wat tijd in beslag zou nemen, gezien de middelen die hiertoe ter beschikking gesteld werden. Nochtans moet het uitzicht ervan fraai zijn geweest, want verschillende weldoeners hielden eraan het op te sieren [Hk. II].

Ook aan roepingen zou het niet ontbreken. De aard van deze roepingen zouden de geest van het convent bepalen: enerzijds waren het universitair geschoolden, anderzijds burgerij. Dit zette de poorten open voor de humanistische stromingen die in de XVIde eeuw ook te Scheut doorbraken [Hk III]. Op het einde nochtans van deze eeuw kwamen de godsdiensttwisten een einde stellen aan het klooster-

p. VIII.

¹² In die tijd was het origineel zoek. Cfr. BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, 11616, f.80, DE VADDERE, *Historia...* : « *Originales hæ litteræ longo tempore deperditæ, tandem anno 1662 casu a me repertæ apud archiducum... Pharmacopœum Petrum van Overbeke...* »

¹³ *Autherti Miræi... opera diplomatica...*, I, 231-2

¹⁴ J.B. GRAMAYE, *Antiquitates illustrissimi ducatus Brabantiae...*, Leuven-Brussel, 1708: *Bruxella cum suo comitatu*, 11.

¹⁵ WENEN, *Nationalbibl.*, hs oud nr 7997. Voorbereidende kopij te Brussel, *Kon. bibl.*, hs 11616.

¹⁶ BRUSSEL, *Kon. bibl.*, 14016, antwoord van Le Vasseur aan de De Vaddere, 15 November 1661 en 27 Febr. 1662.

leven te Scheut. Het werd een tijd van verwarring en verstrooiing van het convent. Toen na de overgave van de stad Brussel aan Alexander Farnèse de mogelijkheid terug bestond om het gemeenschapsleven weer aan te vatten zouden de monniken fel gedecimeerd zijn en voor onoverkomelijke problemen staan. Deze werden nochtans opgelost door de Spaanse kartuizer Petrus Leon, die door zijn werkkraft de nodige gelden verzamelde om een nieuw kloostergebouw op te trekken binnen de stadswallen. Het zou enkele decennia, met een verjongde com-munautiteit, een merkwaardige bloei kennen [Hk IV].

De volgende eeuwen van de Brusselse kartuis ontsnapt ons bij gebrek aan gegevens. Wat men er echter over weet lijkt niet van aard om er hoog mee op te lopen. Het leven moet er zeer alledaags geleid worden. In een laatste hoofdstuk behandelden wij de scriptorium- en bibliotheekgeschiedenis. Hierdoor komt ons de ganse geschiedenis als in een spiegel voor de geest: deze activiteiten zijn als het ware de toets van geestesleven in het klooster. Het is een getuigenis voor de ijver van de middeleeuwse monnik en voor de intellectuele hoogstand van de XVIIde eeuwse kartuizer. De zorgeloosheid van latere jaren bewijzen tevens het verzanden van een eens zo hoogstaand en toch eenvoudige levenswijze [Hk V].

Evenals meerdere andere beschouwende kloosters hield de kartuis O.L.Vrouw van Gratie op te bestaan door het edikt van Jozef II van 17 Maart 1783. De gemakkelijheid, waar-mee de monniken van Brussel dit aanvaardden, bewees in welke mate de bezieling voor hun ideaal bekoeld was.

p. IX.

De uitwerking van deze monografie geschiedde naar aanleiding van de prijsvraag die de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten uitschreef voor het jaar 1954. Het is mij een plicht dat Hooggeachte en Zeergeleerde Heren Leden van de Koninklijke Vlaamse Academie, klasse Letteren, mijn dank te betuigen, omdat zij door deze prijsvraag de aandacht vestigden op een onontgonnen terrein in de Kerkelijke Geschiedenis van ons land. Met de verschuldigde eerbied leg ik dan ook dit schrift ter beoordeling voor.

Tevens kan ik niet nalaten de nagedachtenis van de Zeereerwaarde en zeergeleerde Heer Kan. Prof.Dr. A. De Meyer in herinnering te brengen, die de wetenschappelijke studie van de kartuizerorde in het algemeen en in ons land bevorderde en mede aan het begin staat van deze studie. De Zeereerwaarde en zeer geleerde Heer J.M. De Smet heeft met de meeste onbaat-zuchtigheid en welwillendheid voortdurend zijn krachten ingespannen voor het voltooien van deze monografie. Aan hem betuig ik hier oprecht en gaarne mijn dank. De weled. heer Mr H.J.J. Scholtens, de kartuizerhistoricus van het Noorden, die steeds bereid was zijn kennis ter beschikking te stellen en de vriendelijkheid en hulpvaardigheid, die ik mocht ervaren op de onderscheiden bibliotheken en archieven van ons land en het buitenland breng ik gaarne hier in herinnering.

BIBLIOGRAPHIE.

BRONNEN:

A. Archiefbronnen.

- ANDERLECHT: Archief van het St.-Pieterskapittel [Erasmushuis].
- BRUSSEL: Algemeen Rijksarchief [ARA]
Kerkelijk archief, nr 11555-12028.
Comité de la Caisse de Religion.
Kaarten en plannen, nr 634 en 2014.
Verscheidene Handschriften, 293 B, 3201.
- Stadsarchief, nr IX : Boeck metten haere.
1354: Bibliotheekkatalogoog van de Brusselse kartuis.
3361: Magistraet van Brussel.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, Dienst voor de Adel,
nr 245: *Liber anniversariorum*
290: M. Beydaels à Vienne.
- Koninklijke bibliotheek
nr 11619-11637 [cat. 3855]: briefwisseling de Wal.
12664: briefwisseling De Vaddere.
14016: ”
II 1200: Fonds Pinchart.
- Bibliotheek der Bollandisten
nr 98: briefwisseling over hagiographische handschriften.
- BESANÇON: Bibliothèque municipale,
nr 599: briefwisseling Lævinus Ammonius.
- LUIK: Staatsarchief,
Fonds Chartreuse, nr 6: *Obituarium* , Luik
- MECHELEN: Archief van het Aartsbisdom, Fonds Kartuizers.
- WENEN: Nationalbibliothek,
Series nova nr. 12775: *Obituarium* Scheut.

p. XI.

B. Literaire bronnen.

- BRUSSEL: Koninklijke bibliotheek, handschriften
5764 [cat. 3860]: Kroniek van Scheut [Voet-Tourneur];
7043-48 [cat. 3859]: *Collectaneum Rerum gestarum et
Eventuum Cartusiae Bruxellensis*, 4 dln, [DE WAL].
4051-4068 [CAT. 3856]: *Miscellanea de Wal*.
11616: J.B. DE VADDERE, *Historia Cartusiae Bruxellensis*.
11929-30: *Corona Cartusiana*.
3885-86: Familier discours de la restauraition de la chapelle
de nostre Dame de Grâce à Scheut.
- 's GRAVENHAGE: Koninklijke bibliotheek,
nr 71 G 25: *Geschiedenis van het convent van Onze Vrouwe van
Gracien der ordenen vanden Chartroesen gemylick ghenoeemt
Schuete buyten Brusselle*.
- WENEN: Nationalbibliothek,
Series nova nr 11779: A. DULLAERT, *Origo monasterii B.
Mariæ de Gratia in Scheut* [A. DULLAERT].
Uitg. *Origine de la Chartreuse de Scheut*, in, *ASHB.*, IV,
1867, 87-122.

WERKEN:

Actes ou procès-verbaux des séances tenues par le conseil de l'université de Louvain. Uitgegeven door E. REUSENS - A. VAN HOVE [Publ. KCG in 4°], 2 dln, Brussel, 1903-1907, XXII- 525 blz; XXXIV- 416 blz.

ALLEN, P.S., *Opus epistolarum Des. Erasmi*, 11 dln, Oxford, 1906-1947, in 8°.

BECKER, M.A., *Die Sammlungen der vereinten Familien- und Privatbibliothek Sr M. des Kaisers*, I, Wenen, 1873, in 4°, CXV blz. + 663 kol.

BEELTSENS, A - AMMONIUS, J., *Chronique de la Chartreuse de la Chapelle d'Hérinnes-lez-Enguien*, uitg. E. LAMALLE, Leuven, 1932, in 8°, XLV + 253 blz.

BORNET, J., *Le livre des chroniques de Brabant*, in *Comptes Rendus des séances de la CRH.*, 2de reeks, VIII.

BORNATE, C., « *Historia vite et gestorum per dominum magnum cancellarium* » [*Mercurino Arborio di Gattinara*] con note, aggiunte e documenti, in *Miscellanea di Storia Italiana*, 3de reeks, dl XVII [XLVIII], 1915, 229-585.

~~BUFFET, B. - EVRARD, R., *L'eau potable à travers les âges.*~~

CALBRECHT, J., *Geschiedenis van het genadeoord van O.L.Vrouw van Gratie te Scheut*, z.p., in 8°, 112 blzn.

Bruxelles au XVe siècle, Brussel, 1953, in 8°, 313 blzn.

Carmelus Bruxellensis Fratrumque quos pietate conspicuos, dignitate inclytos, doctrina eximios... chronotaxis vitaeque functorum necrologium, z.p., z.d., in folio, 32 blzn.

Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque des ducs de Bourgogne, I, *Résumé historique*, Brussel, 1842, CCCII, 360 blz.

Catalogus codicum hagiographicorum qui Vindobonæ asservantur in Bibliotheca privata Sere-nissimi Cæsaris Austriaci, in, *AB.*, XIV, 1895, 231-283.

Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecæ Regiæ, volumen I: *Libri theologici*, 's Gravenhage, 1922, in 8°, VII-336 blz.

De codicibus Johannis Gielemans, in *AB.*, XIV, 1895, 5-88.

COSEMANS, A. - LAVALLEYE, J., *Inventaire des archives du Comité de la Caisse de Religion.* [*Travaux des cours pratiques d'archivéonomie 192 -1925*], Brussel, 1926, 155-189.

CHRISTIJN, J.B., *Rechten ende Costuymen van de Stad Brussel*, dl II, Brussel, 1765, in 8°, 594 blz.

CHRISTIJN, J.B.- FOPPENS, J., *Basilica Bruxellensis sive monumenta antiqua, inscriptiones et cœnotaphia ignignis Ecclesiæ Collegiatæ SS. Michaeli archangelo et Gudilæ Virginis sacræ* , Mechelen, 1743, in 8°, 150 + 158 blz.

DE LABORDE, L., *Les ducs de Bourgogne* , dl I, Parijs, 1849, in 8°, CLXII-583 blz.

p. XIII.

DE MEYER, A.- DE SMET, J.M., *Guigo's « Consuetudines » en de eerste kartuizers* [Mededeling van de Kon. Vl. Ac., XIII, 6], Antwerpen, 1951, in 8°, 99 blz.

DE POTTRE, J., *Dagboek van Jan De Pottre, 1549-1620* [Werken uitgegeven door de Maatschappij der Vlaamse Bibliophielen, 3de reeks, 5] Gent, 1861, in 8°, XV + 203 blz.

DE RAM, F., *Notice sur le vénérable Henri de Loen, chartreux, ancien professeur et recteur de l'université de Louvain* , in *Annuaire de l'université de Louvain*, 1865, 343-349.

DE VOCHT, H., *Jérôme de Busleyden, founder of the Louvain Collegium Trilingue, His life and writings* [Humanistica Lovaniensis, 9], Turnhout, 1950, in 8°, XII + 512 blz.

D'HOOP, A., *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant* , 5 dln, Brussel, 1905-1932.

DIONYSIUS VAN RYCKEL, *De vita et regimine principissæ dialogus* , in *Doctoris Exstatici... opera minora* , V, Doornik, 1909, in 4°, 501-518.

DOORLAND, P., *Chronicon Cartusiense* , Keulen, 1608, in 8°, XII + 485 + 168 blz.

DYKMANS, M., *L'obituaire de Groenendael dans la forêt de Soignes*. [Publ. KCG, reeks in 8°], Brussel, 1940, XCVIII + 562 blz.

ELIE, H., *Les éditions des statuts de l'ordre des chartreux* , Lausanne, 1943, in 8°, 210 blz.

FOERSTEMANN, J.-JUNTHER, O., *Briefe an Des. Erasmus van Rotterdam* [Zentralblatt für Bibliothekwesen, Beihefte XXVII], Leipzig, 1904, in 8°, XX+ 460 blz.

GAILLARD, A., *Le conseil de Brabant* , III, Brussel, 1902, in 4°, 388 blz.

GOETHALS, F.V., *Lectures relatives à l'histoire des sciences, des arts, des lettres, des mœurs et de la politique en Belgique* , 4 dln, Brussel, 1837-1838, in 8°.

GREVEN, J., *Die Kölner Kartause und die Anfänge der katholischen Reform in Deutschland* [Kath. Leben u. Kämpfen im Zeitalter der Glaubensspaltung, 6], Münster i. W., 1935, in 8°, V + 120 blz.

HELBIG, J., *De glasschilderkunst in België. Repertorium en documenten* , Antwerpen, 1943, in 4°, 342 blz., Pln.

HENDRIKS, L., *The London Charterhouse. Its monks and its martyrs* , London, 1889, in 8°, XV + 390 blz.

HENNE, A. - WAUTERS, A., *Histoire de Bruxelles* , 3 dln, Brussel, 1845, in

HERMANS, CHR., *Annales Canonicorum Regularium S. Augustini ordinis S. Crucis* , 's Hertogenbos, 1858, in 8°, IV + 240 blz.

HUIZINGA, J., *Herfsttij der Middeleeuwen* . Haarlem, 1941, in 8°, XI + 537 blz.

JONGKEES, A.G., *Staat en kerk in Holland en Zeeland onder de Boergondische hertogen* , Groningen, 1942, in 8°, XII + 358 blz.

KIEKENS, P., *Pierre de Thimo, avocat pensionnaire de la ville de Bruxelles* , in *Annales de l'Ac. Roy. d'Arch. de Belg.* , XLIX, 431-481; L, 57-213.

KOERPERICH, R., *Les lois sur la main morte dans les Pays-bas catholiques [Dissertationes ad gradum Magistri in Fac. Theol. , 2de reeks, 11]*, Leuven, 1922, in 8°, V + 287 blzn.

KRUITWAGEN, B., *Laatmiddeleeuwse paleographica, paleotypica, liturgica, kalendalia, grammaticalia* , 's Gravenhage, 1942, in 8°, XIX + 312 blz.

p. XIV.

LAENEN, J., *Etude sur la suppression des couvents par l'empereur Joseph II dans les Pays-bas autrichiens et plus spécialement dans le Brabant [1783-1794]* , in *Ann. de l'Acad. Roy. Arch. de Belg.* , LVII, 5de reeks, dl. VII, 1905, 343-418.

LAVALLEYE, J., *L'école du chapitre d'Anderlecht* , in *Bulletin de la soc. d'Arch. de Bruxelles* , 1933, 83-88.

ID., *La situation des bibliothèques des couvents supprimés par Joseph II en 1783* , in *Paginé Bibliographica* , II, 547-552.

LEFEBVRE, F.A., *Saint Bruno et l'ordre des chartreux* , dl II, Parijs, 1883, XL + 603 blzn.

LEFEBVRE, P., *La chapelle expiatoire du S. Sacrement de Miracle à Bruxelles* , in *Bull. de la Soc. Roy. d'Arch. de Brux.* , 1934.

ID., *La chapelle de la Madeleine à Bruxelles* , in *Bull. de la Soc. Roy. d'Arch. de Brux.* , 1939, 59-66

ID., *L'organisation ecclésiastique de la ville de Bruxelles au moyen-âge. [Publ. op gebied van Geschiedenis en Philologie , 3de reeks, 11]*, Leuven, 1942, in 8°, 302 blzn.

LEHMANN, P., *Bücherliebe und Bücherpflege bei den Karthäuser* , in *Miscellanea Ehrle* , V, 64-389 [*Studi e Testi*, 41], Rome, 1924, 364-389.

Matricule à l'université de Louvain, Uitg. door E. REUSENS - WILS, J. [Pub. K.C.G., in 4°], 2 dln, Brussel, 1903-1946, XXVIII + 423, 504 blz.

MOLL, W., *Kerkgeschiedenis van Nederland vòòr de hervorming* , 2de dl, 2de stuk, Arnhem, 1867, in 8°, XVIII + 424 blz.

MONGET, C., *La chartreuse de Dijon d'après les documents des archives de Bourgogne* , dl II, Montreuil, 1901, in 8°, 456 blz.

PAQUET, J., *La collaboration du clergé à l'administration des villes de Bruxelles et d'Anvers au XIVe et XVe siècles* , in *Le Moyer Age* , LVI, 1950, 357-362.

PEETERS, P., *L'œuvre des Bollandistes. [Verlagen der K. Ak. van België , XXXIX]*, Brussel, 1942, in 8°, 122 blz.

PERGAMENI, C., *Les archives historiques de la ville de Bruxelles* , Brussel, z.d.[1943], in 8°, XV + 535 blz.

PETREIUS, Th., *Bibliotheca Cartusiana* , Keulen, 1609, in 8°, 16 + 310 blz.

PINCHART, A., *Archives des arts, sciences et lettres* , 3dln, Gent, 1860-1881, in 8°.

PIRENNE, *Histoire de Belgique.*

PRIMS, F., *Geschiedenis van Antwerpen, XVde deel, Onder de hertogen van Boergondië - hertogen van Brabant* , 3de boek: *De geestelijke orde* , Antwerpen, 1937, in 8°, 395 blzn.

PRIMS, F., *De kloosterslotbeweging in Brabant in de XVde eeuw [Mededeelingen K. VI. Ac. voor Wetensch., kl. Letteren , VI, 1]*, Antwerpen, 1944, in 8°, 34 blz.

RAISSIUS, A., *Origines Cartusianorum Belgii* , Dowaaï, 1632, in 4°, 15 + 172 blz.

[RADDELET] G.E., *Virgæ Ludovico Schlaaffio Baudei Guonis facem prælucenti a Gerardo Legii Rhetoricæ studioso transmissæ* , Antwerpen, 1608, in 12°, 59 blz.

p. XV.

[RADDELET] G.E., *Vita et Martyrium B. Justi Goudani Cartusiæ Delphensis in Hollandia Professi et Sacristæ* , Brussel, 1624, in 8°, XX + 232 blz.

REUSENS, E., *Documents relatifs à l'histoire de l'université de Louvain [1425-1797]* , 5 dln, Leuven, 1889-1903, in 8°.

ID., *Matricule de l'université de Louvain* , I, Brussel, 1903, in 4°.

ID., *Promotions de la faculté des arts de l'université de Louvain* , in *ASHB* , I.

[REUSENS, E.], *Chronique de la chartreuse de Louvain depuis sa fondation en 1498 jusqu'à l'année 1525* , in *ASHB* , XIV, . 234-

ROERSCH, A., *Correspondance inédite du chartreux gantois Lævinus Ammonius* , in *Bull. de la Soc. d'hist. et arch. de Gand* , IX, 1901, 9-28.

ID., *L'humanisme belge à l'époque de la Renaissance. Etudes et portraits* , I, Gent, 1910, in 8°, 4 + 174; II, Leuven, 1933, in 8°, VII + 160 blz.

ID., *La « Vitæ Bibautii » de Lævinus Ammonius* , in *RHE* , XXXVIII, 1942, 152-155.

SANDERUS, A., *Chorographia sacra Brabantiae* , dl II, 's Gravenhage, 1722, in folio, 370 blz.

SCHOLTENS, H.J.J., *De litteraire nalatenschap van de kartuizers in de Nederlanden* , in *OGE*, XXV, 1951.

ID., *De voormalige kartuizerkloosters hier te lande. Hun bouw en inrichting* , in *Het Gildeboek* , XXIII, 1940, 33-37.

ID., *Het Roermondse kartuizerconvent vòòr de zestiende eeuw* , in *Public. de la soc. hist. et arch. dans le Limbourg* , LXXXVI - LXXXVII, 1950-1951, 187-245.

ID., *De kartuizers buiten 's Hertogenbos* , in *BB* , XVI, 1939, 25-82, 143-204.

ID., *Necrologie van het Kartuizerconvent bij Geertruidenberg* , in *Taxandria* , XLIX, 1-14.

ID., *Necrologie van het Kartuizerconvent van Monnikhuizen* , in *AGAU* , LXXII, 90-124.

ID., *Het Delftsche Kartuizerconvent* , in *HB* , LX, 1946, 271-282.

SCHNEIDER, Chr., *Die Kölner Kartause von ihrer Gründung bis zum Ausgang des Mittelalters* , Bonn, 1932, in 8°, XIV + 110 blz, pln.

SIMAR, Th., *Etude sur Erycius Puteanus [1574-1646]* - [Rec. de trav. d'His. Philol . 23] , Leuven, 1909, in 8°.

STEPPE, J.-VAN MOLLE, F., *De koorbanken van de Onze Lieve Vrouwekerk te Aarschot* , in *Bull. Kon. Commissie voor Monumenten en Landschappen* , II, 1950, 197-250.

STOELEN, A., *De eucharistische evolutie van de oude kartuizerliturgie* , in *Studia eucharistica*, 1946, in 8°, 102-131.

Statua et privilegia ordinis Cartusiensis , Basel, 1510, in folio.

SURIANUS, G., *Vita S. Brunonis ordinis Cartusiensis institutoris primi... a V.P. Laurentio Surio recensita... commentationibus variis illustrata... commentatore G. Suriano Belga* , Brus-sel, 1639, in 8°, 508.

SWENDEN, K., *De karthuizers in de Nederlanden* , in *Collect. Mechl.* , XXXIV, 1949, 25-34.

THOMSON, E.M., *The Carthusian Order in England* , Londen, 1935², in 8°, X-550.

VAN DEN GHEYN, J., *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Bruxelles*, 12 dln, Brussel, 1901-1948, in 8°.

VAN EVEN, E., *Louvain monumental ou description historique et artistique de tous les édifices...*, Leuven, 1860, in 4°, 328 blz, pln.

VAN EVEN, E., *L'ancienne école de Peinture de Louvain*, Leuven, 1870, in 8°, VIII - 455 blz

VAN HASSELT, , *Het necrologium van het kartuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal bui-ten Utrecht*, in *Bijdragen en Meded. hist. genootschap te Utrecht*, IX, 1886, 126-483.

VAN VAERNEWIJCK, M., *Van die bereerlijcke tijden in die Nederlanden en voornamelijk in Ghendt 1566-1568*, Uitg. VANDERHAEGHEN, Gent, 1872-1882, in 8°.

VERSCHUEREN, L., *De bibliotheek der kartuizers van Roermond*, Tilburg, 1941, in 8°, 112 blz.

Voyage littéraire des pères Godefroid Henschenius et Daniël Papebrochius, in *ASHB.*, IV, 1867, 337-348.

WILMART, A., *La chronique des premiers chartreux*, in *RM*, XVI, 1926, 77-

WAUTERS, A., *Histoire des environs de Bruxelles*, I, Brussel, 1855, in 8°, LXXIX + 346 blz.

WICHMANS, A., *Brabantia Mariana tripartita*, Antwerpen, 1632, in 8°, 24 + 962 blz.

WILS, J., *Matricule de l'université de Louvain*, II, Brussel, 1946, in 4°, 304 blzn.

EERSTE DEEL

DE GESCHIEDSCHRIJVING BIJ DE KARTUIZERS

TE SCHEUT.

EEN BRONNENSTUDIE.

p. 1.

In de geschiedschrijving over Scheut zijn twee onderscheiden perioden waar te nemen: de middeleeuwse kronieken en het meer recente compilatiewerk uit de XVIIde eeuw.

De drie voornamelijk literaire bronnen, waarvan twee tot de middeleeuwen behoren, en een derde in de XVIIde eeuw samengesteld werd, steunen zowel op persoonlijke ervaring als op het archief dat de auteurs ter beschikking stond. Een ruim deel van dit kloosterarchief wordt thans bewaard te Brussel, te Wenen en te 's Gravenhage.

Het werk van de kartuizerhistorici betreft de ontwikkeling van het klooster: vanaf de eerste plannen tot stichting circa 1454 tot de eerste helft van de XVIIde eeuw. Een stichtingsverhaal besluit in 1464. Prior Voet hernam het in zijn kroniek [1480]. Diens opvolgers verhaalden de gebeurtenissen verder tot in 1533.

In de XVIIde eeuw verwerkte de Brusselse kartuizer, Petrus de Wal, deze gegevens, samen met bronnen en archiefmateriaal uit de ganse Nederlandse kartuizerprovincie, tot een historische compilatie die verder reikt dan het Brusselse convent. Deze compilatie getuigt van de hernieuwde belangstelling voor de ordegeschiedenis, die toen opgang maakte, mede onder steun van monniken uit O.L.Vrouw van Gratie binnen Brussel.

HOOFDSTUK I.

ARCHIVALIA.

§1 **Obituaria**: het groot en klein *Calendarium*.

§2 **Cartularia** en Registers.

De kroniekschrijvers en historiografen van het Brussels kartuizerconvent hadden als voornaamste bron een uitgebreid archief ter beschikking. Naast de *obituaria* en *cartularia* gebruikten zij de rekenboeken zonder te spreken van het *chartarium*, dat heden nog meer dan duizend akten bevat vanaf de XIIIde eeuw tot de XVIIde eeuw¹⁷.

~~— Dit archief is voor een belangrijk deel bewaard te Brussel in het Algemeen Rijksarchief [ARA], afdeling kerkelijk archief, onder de nummers 11555 tot 12028. De *obituaria* berusten te Wenen in de Nationalbibliotheek¹⁸ en te Brussel in de handschriftenverzameling van de dienst voor de Adel, afhankelijk van het Ministerie van Buitenlandse Zaken¹⁹~~

§1. De *Obituaria*.

Er bleven voor het Brussels kartuizerklooster twee *obituaria* bewaard, zo wij het *necro-logium* dat P. de Wal zonder enig officieel karakter opstelde²⁰ terzijde laten.

Bij de kartuizers noemde men deze dodenboeken meermaals *Calendaria*. P. de Wal spreekt over een groot en klein *Calendarium*. Dit laatste was sinds 1609 in onbruik geraakt: daar stonden de namen in van de afgestorvene medebroeders en weldoeners, met aanduiding van de jaarlijkse toebedeelde versnapering of pitantie, en andere geschenken.

Te Scheut evenals in de Nederlandse kartuizerprovincie werd hieruit voorgelezen tijdens het *Colloquium* na het Evangelie of de statuten. Deze gewoonte werd bij een visitatie in 1609 afgeschaft. Later [1622] zal men de *Anniversaria* uit het groot kalender aflezen²¹. Hiermede

¹⁷ A. D'HOOP, *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, dl IV, 33-59.

¹⁸ ~~WENEN, Nationalbibliotheek, series nova, nr 12775.~~

¹⁹ ~~BRUSSEL, Dienst voor de Adel, hs. 245.~~

²⁰ BRUSSEL, Koninkl. bibliotheek, nr 3886.

²¹ DE WAL, IV, 45, 1522: « *In principio Martii P. Prior voluit ut in Colloquio post lectionem Evangelicam vel Statutum legerentur per sacristam nomina eorum qui scribuntur in maiori Calendario domus habere Anniversaria. Quando veni ad ordinem circa annum 1606 nomina confratrum et benefactorum dumtaxat legebantur ex parvo Calendario ad hoc deputato in quo et pitantie signanter describebantur, quæ consuetudo viguit et in aliis domibus Provinciæ: sed ab anno 1609 ordinatio P. Serval servata fuit qui iniunxerat ut lector Martyrologii numeraret ex maiori Calendario post occurrerent illa Septimana anniversaria, numerumque referebat ad P. Priorem qui fratribus inter preces intimabat.* »

is tevens het bestaan van twee *kalendaria* in meerdere kartuizerkloosters van de *provincia Teutonia* ver-klaard²²

A. Het groot *Calendarium*.

Het groot *Obituarium*, dat nu te Wenen berust is samengebonden met het *Martyrologium Usuardi* en de brieven der Apostelen²³. Dit is niet zo ongewoon, vermits na de lezing van het *Martyrologium* in de Priem, melding wordt gemaakt van de doden. Nochtans maakt de nauwgezette sacrista Jan Tourneur, in de opsomming van boeken, die in de sacristie of kerk be-waard werden, slechts melding van het *martyrologium* en de Apostelbrieven, niet van het dodenregister²⁴

p. 4.

De Weense *codex* is een *in folio* van 170 bladen op perkament in XVIIIde eeuwse band.

De resten van het rood ovaal zegel op f° 1 en de stempel van de *Fideikommissionsbibliothek* duiden erop dat het één van de werken is die na de opheffing van het klooster aan het *Fonds héraldique* van Beydaels werden toegekend. Het fungeert als nummer één op de in-ventaris die hiervan werd opgemaakt²⁵. Op 7 Mei 1803 werd het met 94 andere handschriften aan de Keizer Frans II van Oostenrijk overgemaakt voor de vorming van diens bibliotheek²⁶.

De huidige *codex* is als volgt verdeeld:

- f.1-63 *Martyrologium Usuardi*, geschreven volgens de aanduiding op f° 63 in 1456: *Anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto.*
- f.63^V *Liber Cartusia apud Bruxellam.*
- f.64 blanco.
- f.65-137 Apostelbrieven.
- f.137 *orate pro scriptore.*
- f.138 blanco
- f.139-170 *Necrologium.*

p. 5.

Het is niet uit te maken wie het *Martyrologium* en de Apostelbrieven heeft geschreven. Het geheel is in eenzelfde onpersoonlijk gotisch boekenschrift, eveneens de blauw en rood ver-sierde hoofdletters.

De datering van het *martyrologium* in 1456 laat geen grote keuze open: immers in dat jaar werd de kartuis te Scheut bewoond door de eerste zes priestermonniken, maar de kroniek wijst aan geen van hen deze *codex* toe.

Cfr. *Statuta nova*, c. XV, n. 4: *de Colloquio post nonam.*

²² Onder andere te Herne en te Luik. Men kan zich afvragen of het dubbele necrologium te Groenendaal ook daar niet zijn oorsprong vindt. Cfr. Dykmans, *L'Obituaire du monastère de Groenendaal*, XVI-XLVI.

²³ WENEN, *Nationalbibliothek*, series nova 12775.

²⁴ DEN HAAG, Kon. Bibl., hs 71 G 25. *Inventaris van kerkbenodigheden*, f.197^V: *de libris continentibus omnia que in ecclesia, refectorio, capitulo et misse officio leguntur et cantantur: Martirologium conventuale cum epistolis sancti Pauli est ligatum...*

²⁵ ARA, *Comité de la Caisse de Religion*, nr 71: *Liste des manuscrits trouvés au couvent supprimé des Chartreux à Bruxelles aiant trait à la matière héraldique*, Cfr. bijlage.

²⁶ BRUSSEL, *Dienst voor de adel*, hs. 290: *M. Beydaels à Vienne*, f.128. geeft een gezegeld bewijs dat de keizer de boeken in ontvangst heeft genomen.

Het is geen uitgebreid necrologium, in de zin dat de naam gevolgd wordt door biografische gegevens. Vanaf de XVde tot de XVIIIde eeuw worden de doden er genoteerd: de overledenen, die in de ganse orde herdacht werden en bekend gemaakt zijn door de cartæ van de generale kapittels: vandaar de talrijke vreemde vorsten en prelaten, die als weldoeners ingeschreven werden. Daarnaast staan monniken en weldoeners, die naam hebben in de eigen Nederlandse provincie en de *anniversaria* die in het klooster gevierd worden, van medebroeders, familieleden en van wie zulks bij testament bepaalde. Vanaf de XVIIde eeuw worden sporadisch jaartallen aangegeven²⁷.

~~De historische waarde echter, mede aan gebrek van vaste jaartallen, die pas sporadisch in de XVIIde eeuw opkomen, mag dus niet overschat worden~~

B. Het kleine *Calendarium*.

~~Het negenden en tiende nummer in het fonds Beydaels, afkomstig van de Brusselse kartuis, was een beschrijving van de pandramen van Scheut en een *Calendarium Anniversariorum*. Beiden samengebonden vormen nu nummer 245 van de handschriften op de reeds vermelde dienst van de Adel te Brussel.~~

p. 6.

Het kleine *Calendarium* is een *codex* op papier uit het begin van de XVIde eeuw quar-toformaat en telt 115 bladen²⁸. Op f° 1^v wordt de aard gegeven van dit register:

« *In isto kalendario ponitur obitus et anniversaria fratrum parentumque et amicorum ipsorum, et precipue anniversaria eorum qui pro ipsis celebrandis aliquos redditus dimiserunt pro pitantia fratrum, et obitus illorum qui nichil speciale pro pitantia dimiserunt sed in aliis benefactores domus fuerunt vel alia de causa domui redditus aut alia dederunt aut dimiserunt. Et in margine ex opposito anniversarii habentis pitanciam ponitur P id est pitancia.* »

f.2-65 *necrologium*
f.66 reliekenlijst
f.67-115 de *inscriptions* van de glasramen te Scheut²⁹.

Uit de opzet, die in de voormelde nota uitgedrukt wordt, draagt dit *necrologium* een zeer beperkt karakter: het handelt over de eigen monniken en weldoeners en zal hun arbeid en giften soms in korte lijnen optekenen. In dit opzicht echter is het belangrijker dan het grote doden-register. Daartegenover werd het zeer onvolledig bijgehouden. Wanneer wij er de hand herkennen van Gerardus Eligii³⁰ en P. de Wal, beiden uit de XVII^{de} eeuw, dan moet dit eerder toegeschreven worden aan hun persoonlijke piëteit of zin voor het verleden, dan wel aan het officieel karakter van de *codex*. Immers wij weten dat dit klein *Calendarium* sinds 1609 totaal in onbruik was geraakt.

²⁷ Vergeleken met de andere Nederlandse kartaizerobituaria zou men tot een merkwaardige bijdrage kunnen komen om de Nederlandse monnikslijsten te herstellen

²⁸ BRUSSEL, *Dienst voor de adel*, n. 245

²⁹ Cfr. ARA, *Com. Caisse de Religion*, n. 71: *Liste...*: n. 9 en 10. Bijlagen, blz.

³⁰ Gerardus Eligii schreef een necrologische nota over Balthasar de Robiano, die hem in de kartuis had binnengebracht. Petrus de Wal vulde hier en daar aan en bracht enkele kritische nota's bij.

p. 7.

Petrus de Wal heeft het gebezigd in het opstel van zijn *Collectaneum* en hij prees de vicaris Gaspar van Winghe, die iets over de XVde eeuwse geschiedenis had bekend gemaakt door zijn nota's in dit *Calendarium* ³¹.

Het werd slechts een kleine eeuw gebruikt, en gaat terug op vroegere gegevens. Immers de eerste stichters worden er vermeld met hun persoonlijke verwezenlijkingen vooral op stuk van de copiïstenarbeid. Deze notas zijn zelfstandig opgesteld en niet afhankelijk van de kroniek. Dikwijls zijn zij uitvoeriger en nauwkeuriger. Evenals het groot *Calendarium* werd dit doden-register bijgehouden door de vicarii van het convent. Wie het echter inzette is niet met zekerheid te bepalen.

§2 De *Cartularia* en registers

Waar gesproken wordt over de kroniek van Scheut zal blijken dat naast een eerste boek, de kroniek, een *liber secundus* en *tertius* opgemaakt werden³². Het zijn beide *cartularia* van het huis, in het *liber secundus* werden de acten opgetekend in betrekking tot de goederen en in-komsten, in het *liber tertius* wat in verband stond met de privilegiën³³.

In 1457 werd een register opgemaakt van de titels en renten der zakbroeders. Het is een klein *in octavo* van 32 folia op perkament³⁴ en volgens een aanduiding op f.9^V in 1457 ge-schreven³⁵

p. 8.

Dit register werd in 1481 hernomen door Jan de Groote. Deze stelde toen een *Cartularium* samen³⁶ dat 357 folia op papier *in quarto* telt, met volgende inhoud. ~~Zijn onderverdeling wordt zelf aangegeven: vooreerst de fundatiegoederen en de nieuwverworven bezittingen; daarop volgt uit oudere registers een lijst van inkomsten en van de ligging der domeinen.~~

~~De bedoeling van het Cartularium was te voorkomen dat men steeds zou moeten terug gaan op de oorspronkelijke acten, die men soms moeilijk kon terugvinden en die ten andere door het hanteren en gebruiken schade zouden lijden aan het zegel en perkament³⁷:~~

f.1-3^V Schepenbrief waarbij de goederen van de zakbroeders overgedragen worden [14 Oct. 1456].

f.4-31 Eigendomstitels van de goederen ingedeeld volgens eeuw [1200-1451].

f.32-33blanco.

³¹ Cfr. *infra*, blz. 51.

³² ~~Cfr. *infra* blz. —. Wegens de nauwe betrekking tussen de kroniek en de *cartularia* worden dezen nauwkeuriger besproken in hk II.~~

³³ ARA, *Kerk. arch.*, 11589 is *Liber secundus*; 11590 *liber tertius*.

³⁴ ARA, *Kerk. arch.*, 11588

³⁵ « *Codex iste pertinet domui gratie beate marie iuxta bruxellam ordinis Carthusiensis Cameracensis dyocesis scriptus 1457.* »

³⁶ ARA, *Kerk. arch.*, 11589. Over copiïst, datum en betrekking met kroniek, zie *infra*, blz. 35

³⁷ ~~ARA, *Kerk. arch.*, 11589, f.1: « *ut non sit semper opus recurrere ad litteras principales que quandoque diffici liter inveniuntur et sepe e frequenti inquisitione et revolucione earum sigilla granguntur, littere laecerantur seu at terbutur...* »~~

- f.34-38 Inkomsten verworven door de kapelmeesters te Scheut.
 f.40-60 copie van een *liber cum crinibus*, dat vollediger is dan voorgaande acten³⁸
 f.62-287 Eigendomstitels die het klooster verwierf tussen 1456 en 1513.
 f.294-334 Codificatie van de goederen en inkomsten door Jan van Elselaer en zijn vrouw Margareta Zuweels afgestaan ten behoeve van de armen, waarvan de katuizers één vijfde behielden voor het beheer [].
 f.334^V-357 Losse oorkonden uit de tijd van Peter Mertens [1547 en volgende jaren].
 f.342-357 Goederen waarvoor men verplichtingen heeft aangenomen: misfundaties.

p. 9.

Hiermee hangt nauw samen een tweede *cartularium*³⁹ waarin de privilegiën neergeschreven zijn alsmede de oorkonden die betrekking hebben op het instituut van de zakbroeders. De huidige verzameling is niet volledig: de moderne band heeft fragmenten doen wegvallen, zoals een XVIIde eeuwse hand noteerde op f.1: namelijk de toelatingen en gunsten verleend door de *Prior Cartusie* en de visitatoren, de Statuten van Brabant en Brussel en ten slotte een register door Joost Smets geschreven.

In een bundel losse documenten⁴⁰ vindt men de *Licentiæ et Gratia* door dezelfde hand geschreven. Ook het register van Joost Smets wordt bewaard in het Rijksarchief evenals de statuten van Brabant en Brussel, een willekeurige verzameling van plakaten en ordonnanties tot in de XVIde eeuw ook door Joost Smets bijeengebracht⁴¹.

Het merkwaardige echter van dit *Cartularium* is de nauwe samenhang met de kroniek, die naar dit register verwijst. De afschriften van de vroegste privilegiën worden trouwens ingeleid met een tekst die de woorden van de kroniek in herinnering brengt. Waarschijnlijk werden deze acten overgeschreven met de kroniek voor ogen door Jan de Grootte⁴².

Beide *cartularia* heten respectievelijk *liber secundus* en *liber tertius*. De kroniek is het *liber primus* van deze trilogie⁴³.

Naast deze twee boeken werden door Joost Smets en Jan Tourneur [1520 en 1560] *compendia* opgemaakt, die wel praktische waarde hadden maar de *Cartularia* niet konden vervangen. Die zijn dan ook steeds verder gehanteerd geweest en in de randnotas kan men vooral het geschrift van Jan Tourneur herkennen, die het *Liber secundus*

p. 10.

grondig heeft nagekeken, waarschijnlijk voor het opmaken van zijn register in 1560⁴⁴.

Hoewel dit *Cartularium* met de kroniek een merkwaardige bron is om de groei van het domein na te gaan, moet het *Cartularium* van 1481 steeds getoetst worden aan de latere registers, die op bepaalde ogenblikken de reële toestand weergeven. Zo registreert procurator Jan Pipenpoy in 1630 de goederen die het klooster *de facto* bezit: immers verschillende fundatie-goederen en later verworven renten en landerijen waren verwisseld of verkocht om nieuwe domeinen aan te schaffen⁴⁵

³⁸ ARA, *Kerk. arch.*, 11631: origineel, opgemaakt in 1432.

³⁹ ARA, *Kerk. arch.*, 11590.

⁴⁰ ARA, *Kerk. arch.*, 11594.

⁴¹ ARA, *Kerk. arch.*, 20471: register van Joost Smets; ARA, *Kerk. arch.*, 11612bis bergt de « Statuten van Brabant ».

⁴² Cfr. *infra*, blz. 35.

⁴³ Cfr. Hk II, blz. 34 vlg.

⁴⁴ Over het tot stand komen van dit register, zie blz. 30-31.

⁴⁵ ARA, *Kerk. arch.*, 11636, f.3: *Prologus in sequentem librum*: « ...aggressus fui novum hoc registrum scribere in quo habentur omnia omnino bona que domus nostra de facto possidet...sciendum secundo nos habere

Een objectieve toets voor het leven in het convent vindt men in de rekenboeken. Hieron-der hoort de boekhouding van prior, procurator en van de rentmeester; ten slotte het grootboek. Om ons in te lichten over het dagelijkse leven van het klooster zouden wij moeten beschikken over de boekhouding van de prior en procurator. Voor de eerste en ook belangrijkste periode rest slechts een *Registrum procuratoris*, begonnen door de tweede procurator van Scheut, Gaspar vander Stoet in 1459 en in 1461 tot 1466 voortgezet⁴⁶.

p. 11.

Dit register handelt over de dagelijkse arbeid op het domein, de kloosterbouw, voedselvoorziening, schrijfarbeid en alle andere noden en activiteiten. Een meer overzichtelijk beeld van dit alles geeft het grootboek dat door Jan de Bruyne [1464-1466] en Gaspar vander Stokt [1466-1469] werd opgemaakt⁴⁷.

Van een andere aard is het folio-register getiteld « *Computus Nicolai Buys ab anno Joannis 1454 ad Martinum 1487, additum est breve registrum in fine.* ». Dit is het grootboek, waarin de rentmeester Nicolaas Buys rekenschap aflegde van zijn werkzaamheid. Mede zijn in-gebonden de laatste rekeningen van de Zakbroeders *ab anno LIII usque LV*⁴⁸.

Het grootboek voor de volgende jaren is belangrijk onder velerlei opzicht: door de veel-vuldige wisseling van de procuratoren, die meermaals bevorderd worden tot vicaris of prior, leren wij het geschrift kennen van deze monniken en worden wij in staat gesteld andere niet ge-dateerde nota's te identificeren.

Een omstandig getuigenis voor de geschiedenis van Scheut tijdens de godsdiensttwisten werd hier geboekt: de administratie der goederen na de confiscatie; de administratie door Jan de Broeyere [1585-1588] na de terugkeer uit ballingschap en een rekenschap over het beheer van prior Christiaan Noutz [1565-1596] en van de procurator generaal Petrus de Leon, die de bouw van een nieuw klooster te Brussel had ingezet [1598]⁴⁹.

Voor het overige zullen deze rekeningenboeken slechts de spiegel kunnen zijn van het eentonige en weinig belangrijke leven dat de kartuizers na de XVIIde eeuw hebben geleid.

*multa bona foundationis que in multis variata et vendita sunt... terti quod diversi redditus et bona domui nostre ad-
venerint... quorum multa alienata, permutata... ob necessitatem... etiam ob maiorem domus utilitatem unde et alia
bona sunt empta... »*

⁴⁶ ARA, *Kerk. arch.*, 11915: langwerpig formaat, papier, in moderne band.

⁴⁷ ARA, *Kerk. arch.*, 11934.

⁴⁸ ARA, *Kerk. arch.*, 11933. Van f.6 tot 35: rekeningen der Zakbroeders

⁴⁹ ARA, *Kerk. arch.*, 11936.

HOOFDSTUK II

DE MIDDELEEUWSE KARTUIZERHISTORIOGRAFIE TE SCHEUT.

Kartuizerkronieken in de Nederlandse provincie.

§1. **Het stichtingsverhaal door Adriaan Dullaert:** het handschrift; de auteur; genre en geloofwaardigheid.

§2. **De kroniek van Scheut [ab initio - 1533]:** Het handschrift; de kopiïst Jan Tourneur; de opstellers van de kroniek: prior Voet, Matthias Tsergoossens, Jan de Grootte en Joost Smets; de waarde van het verhaal verschilt volgens de medewerkers.

Er zijn wel stichtingsverhalen in de Nederlandse kartuizerprovincie te vinden, die het relaas van Adriaan Dullaert over de oorsprong van Scheut chronologisch voorafgaan. Dullaert neemt in deze kloosterliteratuur een bijzondere plaats in. Als stadssecretaris van Brussel is hij rechtstreeks betrokken bij de stichting. In zijn verhaal sluit hij helemaal niet aan bij de meestal anonieme kloosterliteratuur van zijn tijd. Integendeel hij is helemaal afhankelijk van een opkomend genre in de XVde eeuw: het *mémoire*.

De kloosterkroniek van Scheut gaat, voor zover bekend, de anderen chronologisch vooraf. Maar niet alleen daarom is zij merkwaardig. Door de verscheidenheid van auteurs, die aan het geheel meewerkten, is dit verhaal gegroeid tot een spiegel van de meest verscheiden karaktertrekken die het leven te Scheut kenmerkten. Men ontmoet er vroomheid naast kritische wetenschap, vriendschap naast economische zakelijkheid, mystiek naast verbittering. Dit heeft zijn weerslag op het genre dat in de kroniek gebruikt wordt. Van annalistische beschrijving tot de meest doorvoelde weergave van het leven der monniken, van het economische relaas naar

een toegespitste aandacht voor de kleine levenshoudingen van personen. Dit alles vindt men door elkaar. Het maakte de auteursproblematiek niet eenvoudiger.

Om de historiografie in en over het klooster te Scheut naar haar werkelijke waarde te beoordelen is het nodig deze bedrijvigheid te situeren in het kader van de geschiedschrijving in de Nederlandse kartuizerprovincie.

De kronieken van de *Provincia Teutonica* zijn niet zo zeldzaam. Men kan een lijst opmaken van dergelijke bronnen voor de volgende kloosters⁵⁰

UTRECHT : Nieuwlicht.

Een beschrijving van de stichtingsperiode [circa 1395], in 1440

⁵⁰ H.J.J. SCHOLTENS, *De litteraire nalatenschap van de kartuizers in de Nederlanden*, in *OGE*, 1951, 37-39.

- Daarnaast fragmenten van een kroniek, die toegeschreven wordt aan Gijsbert Rutemberch [XVIde eeuw]⁵².
- LUIK : Twaalf Apostelen.
Een *Liber Foundationis*, stichtingsverhaal dat een dodenregister en een *Liber benefactorum* voorafgaat⁵³.
- SCHEUT : Onze Lieve Vrouw van Gratie.
De *Origo* van het klooster door Adriaan Dullaert circa 1472 beëindigd⁵⁴. Een kroniek van 1450 tot 1533⁵⁵.
- HERNE : Capella B.M.V.
De kroniek van Arnold Beelsten [c. 1482 begonnen] en Jan vander Mau-
de, die voorgaande kroniek voortzet tot 1534 volgens het « menolo-
gisch » genre⁵⁶.

p. 14.

- LEUVEN : Sint Maria Magdalena.
Een kroniek van 1498 tot 1525. Waarschijnlijk voor een deel opgesteld door de monnik Jan Vekestyl. Later aangevuld tot 1587⁵⁷
- GENT : Koningsdal.
Een kroniek vanaf de stichting tot het begin van de XVIde eeuw door Pieter van Axel⁵⁸.

Voornoemde verhalen zijn bewaard in hun oorspronkelijke tekst of door afschrift, volledig of gedeeltelijk. Van Rutemberch's Utrechtse monnikengeschiedenis bij voorbeeld zijn slechts enkele fragmenten bewaard in het *Collectaneum* van P. de Wal⁵⁹. Ook de Gentse kroniek is fragmentarisch gecopieerd in een documentenverzameling van dezelfde historicus.

Voor Zeelhem, Brugge, Antwerpen-Lier zijn totnogtoe geen kronieken bekend, evenmin als voor de meeste kloosters uit het Noorden. Van Sint-Maartensbos bij Geraardsbergen gingen gelijkaardige werken verloren tijdens de godsdiensttwisten⁶⁰.

p. 15.

Onder deze kronieken nu moet onderscheid gemaakt worden. Sommigen zoals het klein verhaal dat het *obituarium* van Utrecht vooraf gaat, het *Liber Foundationis* van Luik, dat aan het begin staat van een dodenregister en het *mémoire* van de stadssecretaris Dullaert

⁵¹ L. VAN HASSELT, *Het Necrologium van het karthuiser-klooster Nieuwlicht...*, in *Bijdr. en Meded. Hist. gen. Utrecht*, IX, 1886, 126-392.

⁵² DE WAL, II, 86^v, 1557: « *Quinta Novembris moritur Ven. D. Gysbertus Rutemberch professor et procurator domus Ultraiectinae per 22 annos; scripsit librum professionum et obituum suorum confratrum, quo sepius usus sum...* ». Cfr. H.J.J. SCHOLTENS, *a.c.*, blz. 39.

⁵³ LUIK, Staatsarchief, *fonds Chartreuse*, n. 6, 5-7 vlg. blz.

⁵⁴ WENEN, *Nationalbibliothek, ser. nov.* 12779.

⁵⁵ BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, hs 5764 [cat. 3860]

⁵⁶ Uitg. E. LAMALLE, *Arnold Beelsten et Jean Ammonius, Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Héringes-lez-Enguien*, Leuven, 1932.

⁵⁷ BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, hs 15015 [cat. 1223], f.441-462 en hs 4051-4068 [cat. 3856], f.47-114. Uitg. E.REUSENS, *Chronique de la Chartreuse de Louvain depuis sa fondation jusqu'à l'année 1525*, in *ASHB.*, XIV, 1877, 228-299.

⁵⁸ BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, hs 4051-4068 [cat. 3856], f.124-135^v. Cfr. SCHOLTENS, *a.c.*, 38.

⁵⁹ Cfr. *supra*, blz. 13, n. 3.

⁶⁰ BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, hs 11616: J.B. DE VADDERE, *Histoia Monasterii...*, f.166: zegt geen gegevens te hebben over Herman van Lochem, vroeger monnik van St-Maartensbos « *eo quod omnes eiusdem Carthusiae Collectanei libelli val vulcano cesserint vel malignantium rabie deperierint.* »

over het ont-staan van het klooster te Scheut, beperken zich tot commentaar op de stichtingsoorkonden of de eerste onderhandelingen over de oprichting van een kartuizerconvent. De kronieken van Scheut, Herne, Gent en Leuven overschrijden deze beperking in de tijd en worden dan ook meer verhalend, vooral wanneer de auteurs ooggetuigen zijn.

Op het einde van de XVde eeuw en in het begin van de XVIde eeuw stemt de kartuizer-kroniekschrijver zich meer af op de personen, en niet zozeer op de algemene ontwikkeling van de kloosterinstelling. Het is het menologische genre, dat vooral in de kroniek van Herne door Jan Ammonius beoefend werd, maar waarvan in de Scheutse kroniek ook voorbeelden te vin-den zijn.

§1. Het stichtingsverhaal door Adriaan Dullaert.

~~De Nationalbibliotheek te Wenen bewaart een luxe codex uit de XVde eeuw onder nummer 12779 van de *series nova*. Deze bevat een *Origo domus Cartusiensis extra oppidum Bruxellense*⁶¹. Reeds de *Analecta Bollandiana* vestigden de aandacht op het handschrift⁶²; dat slechts onvolledig uitgegeven was naar een XVIIde eeuwse copie, die op het Brussels stads archief bewaard wordt.~~

Het stichtingsverhaal door Adriaan Dullaert is getiteld: *Origo domus Cartusiensis extra oppidum Bruxellensis*. Vier handschriften geven een verminkte tekst, één is volledig. E. Reu-sens bezorgde een uitgave van de *Origo* volgens een onvolledig afschrift uit de XVIIde eeuw, dat in het Stadsarchief te Brussel bewaard wordt⁶³

p. 16.

~~Dit afschrift gaat terug op de tekst, die Gielemans in zijn *Novale Sanctorum*, f.313-321^V; sterk beknot weergeeft. Geschreven vòòr 1487⁶⁴, benadert de copie van Gielemans van zeer kortbij de *codex* van Wenen, die slechts een 15 tal jaren vroeger beëindigd werd. Eveneens een afschrift uit de XVde eeuw wordt bewaard in de *Bibliothèque de l'Arsenal*, afkomstig uit Korsendonk. Ten slotte berust een modern afschrift in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.~~

De overige onvolledige afschriften van de tekst zijn vervat in het *Novale Sanctorum* van Gielemans uit Rooklooster, thans te Wenen⁶⁵ en in het Korsendonkse handschrift dat te Parijs be-rust⁶⁶. De Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage bewaart een moderne copie⁶⁷. Al deze be-knotte tekstafschriften gaan terug op het werk van Gielemans.

⁶¹ Oud nummer *cod.* 7998. Cfr. M. A. BECKER, *Die Sammlungen der vereinten Familien- und Privatbibliothek Sr. M. des Kaisers*, I, Wenen, 1873.

⁶² *Catalogus codicum hagiographicorum qui Vindobonae asservantur in bibl. privata Ser. Caesaris Austriaei* in *AB*, XIV, 1895, 262.

⁶³ BRUSSEL, *Stadsarchief*, nr. 1353. Uitg. *Origine de la Chartreuse de Scheut sous Anderlecht*, in *ASHB*, IV, 1867, 87-122.

⁶⁴ In het Weense handschrift wordt melding gemaakt op f.47^V [*ASHB*, IV, 120] van de dood van Kathelijne Bogaerts, vrouw van Dullaert, in 1471.

⁶⁵ WENEN, *Nationalbibliotheek*, oud 9364, f.313-321^V. In verband met de opzet van Gielemans werden elke persoonlijke zinspeling en verwijzing naar bewijsmateriaal, dat in de oorspronkelijke tekst was ingelast, weggelaten. Cfr. *De codicibus Joh. Gielemans*, in *AB*, XIV, 1895, 12.

⁶⁶ PARIJS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, hs 1067 [35 H.L.], f.219^V-228. Dit is een verzamelcodex met kronieken van St.-Truiden, Villers en een Origo van de kapel van Boendaal.

⁶⁷ DEN HAAG, *Kon. Bibl.*, *Fonds Gérard*, H 854, f.23-59.

Het volledige handschrift, waarop reeds de Bollandisten de aandacht vestigden⁶⁸, is een *luxecodex* uit de XVde eeuw en berust te Wenen⁶⁹.

De Oostenrijkse inventaris opgemaakt bij de opheffing van het klooster na 17 Maart 1783⁷⁰ vermeldt dit luxehandschrift onder nummer 4: *Origo domus Carth. extra oppidum Bruxellensis [sic]. Ms sur vélin in folio écrit de la main d'Adrien Dullaert, secrétaire de la ville de Bruxelles, contenant les actes de la fondation du couvent et plusieurs armoiries.*

Op 28 Maart 1786 kwam het handschrift in handen van de eerste raadsheer van de *Chambre Héraldique*, Ch. Beydaels de Zittaert. Met de overige handschriften, die in dit departement waren ondergebracht, werd het overgemaakt aan de privéverzameling van de keizer van Oostenrijk⁷¹.

Het blijkt nu wel dat deze codex het originele exemplaar is en van de hand van A. Dullaert geschreven, die zich overigens

p. 17.

uitvoerig identificeert als auteur. Het handschrift telt 51 folio-bladen perkament en is gebonden in leder op hout gespannen. De bandversiering wijst op een werk van Scheut uit de XVde eeuw, waarschijnlijk uitgevoerd door Thomas Meeck, die toen de voornaamste monnikboek-binder was in het klooster⁷². De codex zelf werd elders vervaardigd. Het schrift komt overeen met de stichtingsoorkonde van 1456 uit het *Chartarium* van Scheut, die blijkens de naante-kening in de plooi, geschreven is door de stadssecretaris Dullaert⁷³. Dezelfde ondertekening vinden wij tweemaal terug in onze codex: op f.29^V waar oorspronkelijk het verhaal eindigde en op f.50, waar de codex besluit met enkele persoonlijke wederwaardigheden van de auteur. Het blijkt nu wel dat het hs het originele exemplaar is, door Dullaert zelf vervaardigd, zoals de nota in de Oostenrijkse inventaris reeds opmerkte.

Het boekenschrift dat de letter van Boergondische luxehandschriften benadert is opgesmukt met miniaturen en randloverwerk. Bij vergelijking nochtans met de Boergondische luxe-boeken uit het Brusselse valt het op dat de versiering ruw uitviel. Beslist kan men toch zeggen dat het boek niet in een kloosteratelier uitgevoerd werd. Het bezit alle eigenschappen, die een dergelijke lekeproductie kenmerken⁷⁴. De geminiatureerde folia zijn f.2^V en de tegenliggende f.3 en f.31, waar het afschrift der bewijsstukken een aanvang neemt⁷⁵.

Vooreerst wordt op volle bladzijde voorgesteld een kroning van O.L.Vrouw door God de Vader en de Zoon, die merkwaardig, niet verheerlijkt uitgebeeld staat, maar naakt en bloeddend. Onderaan knielen Adriaan Dullaert en Kathelijne Bogaerts, beiden vergezeld van hun schutspatroon. In de loveromlijsting onderaan worden hun wapenschilden vastgehouden, respectievelijk door een monsterachtige aap en een engel.

p. 18.

⁶⁸ *Catalogus codicum hagiographicorum qui Vindobonæ asservantur in biblioth. privata Ser. Cæsaris Austriaci*, in *AB*, XIV, 1895, 262.

⁶⁹ WENEN, *Nationalbibliothek*, series nova, 12779, oud nr 7998. Cfr. M.A. BECKER, *Die Sammlungen der vereinten Familien- und Privatbibliothek Sr M. des Kaisers*, I, Wenen, 1873.

⁷⁰ ARA, *Comité de la Caisse de Religion*, nr 71.

⁷¹ BRUSSEL, *Dienst voor de Adel*, hs 290: *M. Beydaels à Vienne*. Cfr. L. VERSCHUEREN, *De bibliotheek der kartuizers van Roermond*, 14-20.

⁷² Zie *infra*, blz. en plaat 1a.

⁷³ ARA, *Kerk. arch.*, 11570: *Chartarium Scheut*, nr 343.

⁷⁴ L. DELAISSE, *Les manuscrits à Peintures*, in *Bruxelles au XV siècle*, 119-131.

⁷⁵ Zie plaat 1, 2, 3.

Een rijkversierde, geminiatureerde hoofdletter staat op f.3. In de letter I wordt de afgeknotte boom voorgesteld en daarin een gekleed en gekroond Madonnabeeld met kind. Het staat in een schrijn, gotisch bewerkt met zijluiken, die beschilderd zijn. Beeld en boom zijn omringd met schaduwachtige gestalten van biddende engelen. Ook is heel deze bladzijde, die de inzet van de tekst is, met loverwerk en diermotief in de rand versierd.

Een zeer primair aandoend lovermotief versiert de rand van de derde geminiatureerde bladzijde, f.31. Onderaan staat het wapen van Dullaert. Het overige van de bladzijde is horizontaal drieledig verdeeld: bovenaan een verzorgde miniatuur, waar in het midden weer de afgeknotte boom met het beeldje staat. Links ervan wordt Michaël voorgesteld, die de draak doodt en rechts St. Goedele met de duivel, die haar lamp dooft, als patroonheiligen van Brussel. De volgende geleding is versierd met de wapens van de Boergondiërs, terwijl ten slotte de tekst der bewijsstukken begint.

In tegenstelling tot de meeste kloosterkronieken, die gewoonlijk een zekere anonymiteit bewaren, is de auteur van dit stichtingsverhaal uitvoerig in de opgave van zijn identiteit. Geboorteplaats en -datum, doopsel, studie en beroep worden in détail vermeld. Hiermee lijkt hij eerder in de lijn te staan van Boergondische hofkroniekschrijvers, die door de beschrijving van hun eigen persoon en het naar voor brengen van hun eigenwaarde, de gunst moeten verwerven van het publiek. Wij denken hier aan *Le Livre des chronicques de Brabant* van Jan van Edingen, Amman van Brussel. Deze ogedienaar van Filips de Goede en Karel de Stoute - tijdgenoot en vriend van Adriaan Dullaert -, maakt in de inleiding van zijn werk eveneens al zijn prerogatieven bekend,

p. 19.

die zijn verhaal in waarde moeten bevestigen in de ogen van hertog Karel⁷⁶.

Uit de inleiding, die zoals heel het verhaal, opgesierd is met religieuze emphase, verneemt men dat hij op 15 Maart 1412 [n.s.] te Weerde bij Temse geboren werd en gedoopt. Op 13-jarige leeftijd begon hij zijn studie te Parijs, waar hij de *facultas artium* doorliep om daarna tien jaar te Leuven door te brengen. Hij behaalde er het licentiaat in beide rechten⁷⁷. In 1429 werd hij geimmatriculeerd aan de Leuvense Universiteit⁷⁸ en op 25 November 1433 opgenomen in de raad van dit lichaam, waar hij in 1437 onder de *Judices appellationum* zetelde als afgevaardigde van de faculteit der Rechten, en op 28 Februari 1438 bij de *assessores* van de rector⁷⁹.

Op zes en twintigjarige leeftijd zou hij als stadssecretaris van Brussel aanvaard worden, volgens een XVIIde eeuws register in 1438 [1439 n.s.]⁸⁰. In 1440 huwde hij Kathelijne Bogaerts. Volgens hetzelfde register weten wij dat hij zijn ambt verliet in 1465 en tevens, wegens ongehoorzaamheid aan de stadsmagistraat, naar Mechelen trok, waar hij overleed nadat hij evenwel met de stad Brussel verzoend was⁸¹.

⁷⁶ J. BORGNET, *Le livre des chronicques de Brabant*, in *C.R. des séances de la CRH*, 2de reeks, VIII, , 361.

⁷⁷ A. DULLAERT, f.3 (*ASHB*, IV, 88).

⁷⁸ E. REUSENS, *Matricule de l'Université de Louvain*, I, 5, n. 3. Cfr. J. PAQUET, *La collaboration du clergé à l'administration des villes de Bruxelles et d'Anvers aux XIV et XV siècles*, in *Le Moyen Age*, LVI, 1950, 36.

⁷⁹ E. REUSENS, *Actes ou procès-verbaux des séances...*, I, 31 mai 1432-21 septembre 1443, passim.

⁸⁰ BRUSSEL, *Stadsarchief*, nr 3361 : *Magistraet van Brussel*, f.200.

⁸¹ *Ibid.* : « *Magister Adrianus Dullaert licentiatu in utriusque iure effectus est secretarius predicti opidi anno XXXVIII et recessit ab officio suo anno LXV et similiter recessit ad hoc opido in Mechlinie propter lites et processus quos sustinuit contra legislatores tunc existentes, cum quibus tamen postea convenit. Nihil ominis ipse mansit et mortuus est Mechlinie. Hic tempore sui secretarius residebat in Camera media ubi reliquit literas et libros suos seu protocolla.* »

p. 20.

Op 6 Maart 1466 [n.s.] werd de stadssecretarius uit zijn ambt ontzet en installeerde men Joris Tserclaes⁸². Volgens de acte, die hiervan opgemaakt werd, was dit het slot van verwit-tigingen en veroordelingen, die tot tweemaal toe op verzet stootten van Dullaert. Welk het delikt van Dullaert was, buiten diffamatie van de stadsmagistraat blijft onopgelost. Hij was tot twee-maal toe veroordeeld tot een boetebedevaart waaraan hij zich echter helemaal niet stoorde. Hierom, en om de moeilijkheden en eerroof, die hij de magistraat aandeed, werd hij onbe-kwaam nog enig ambt te bekleden⁸³.

p. 21.

Wanneer komt zijn vroom verhaal over de stichting van Scheut tot stand ? In zijn inlei-ding zegt hij dat hij 25 jaar zijn ambt vervult en nu als verpozing, *laboribus fatigatus* , deze ge-schiedenis wil opmaken. Een weinig verder noemt hij zichzelf als voorbeeld, om de genadevolle uitwerking van de nieuwe devotie tot O.L.V. te bevestigen: terwijl hij zijn boek schreef werd hij met niets onaangenaams overvallen, integendeel⁸⁴. Het jaar 1464, toen hij op zijn zeggen de wijk moest nemen naar Mechelen⁸⁵ lijkt helemaal niet zo rustig. Wij mogen dan wel aannemen dat dit mémoire kort daarvoor geschreven werd, te meer daar de bewijsstukken, die een aanhangsel vormen, voor een deel afschrift zijn van akten der stad Brussel.

Wat na dit supplement nog gezegd wordt, dateert van later tijd en werd te Mechelen aan-gevuld: het behelst ten andere niets anders dan een vermelding van zijn vlucht in 1464[n.s.], de dood van zijn vrouw op 28 Juni 1471, die in de St-Romboutskerk begraven werd en een lyri-sche lofprijzing van Jezus' Lijden en van de Moedermaagd, die wel reminiscenties bevat aan de moeilijkheden der voorbije jaren⁸⁶.

Ook als Dullaert in zijn opstel spreekt over Jan van Edingen, als « de amman, die toen zijn meester en trouwe vriend was... »⁸⁷, dan lijkt hij hier wel een herinnering op te roepen aan betere

p. 22.

⁸² BRUSSEL, *Stadsarchief* , nr IX: *Boeck metten haere* , f.CCII-CCIII: « *Vanden afsettene ende ontlas-tingen der officien vanden secretariscap aenden persoene meester Adriaens Dullaert ende den aensetten ende admissien meester Joerys tserclaes inde voers officie vanden secretariscap... Actis VI marcii a. LXV.* »

⁸³ De vindplaats waar A. WAUTERS, A. Dullaert , in *Biogr. Nat.* , VI, 272 meer preciese details over de straf van Dullaert vertelde, bleef mij onbekend. Ziehier de tekst uit het *Boec metten haire* , f.CCII-CCIII :

« ... Item alsoe de voers wethoudere insgelyck den voers goeden manne van der stadsraede, den gesworenen vanden ambachten ende hondersten mannen vander stad opgedaen hebben hoe meester Adriaen Dullaert secretaris der stad van Brussel bij den Amman ende wethouderen der voirs. stad te twee stonden gecorrigeerd ende open-baerlic uutgeroepen es op sekere wegen ende beternissen te doene des emmertoe een goede wile is geleden ende dat hy hem tot noch toe niet gepynt en heeft den here ende wethouderen gehoiraem te syne ende sine weghe be-ghinnen te doene men heeft hem ghepynt den here ende oic den wethouderen syn meesteren grootelic te diffameren ende te belasten ende op huer eere ende eede te scrivene contrarie syns selfs eede dien hij der stad heeft gedaen. ... midts den welken der voirs. wethouderen geaviseert hadden de voirs. meester Adriaen tontsettene ende te verlatene vanden voirs. secretariscap ende te ordineren dat hij in dierre ofte thenrehande andere officieren der stad nemmermeer dienen en sal. »

⁸⁴ A. DULLAERT, f.10, [ASHB. , IV, 97].

⁸⁵ ID., f.48^v [ASHB. , IV, 119]: « ... *recessum meum ultimum et subitaneum a Bruxella, qui fuit feria tertia post Oculi anno domini MCCCCXLIII.* »

⁸⁶ ID., f.48^v -50 [ASHB. , IV, 119-122]: de laatste paragraaf met ondertekening door Dullaert werd niet gepubliceerd.

⁸⁷ ID., f.17 [ASHB. , IV, 104]: «...*tunc temporis dominum et amicum fidelissimum* » .

tijden, toen hij nog op vertrouwde voet stond met allen, die enigzins naam hadden te Brussel. Men ontmoet hem op het jaarlijks banket van de broederschap van Sint Jacob van de Koudenberg, in gezelschap van Filips de Goede, Adolf van Kleef, De Dwynter, Rogier vander Weyden en zoveel andere magistraten, kunstenaars, handelslui en ambtenaren [1462]⁸⁸.

De archieven van Scheut laten zeer weinig aantekeningen na over deze « stichter ». Voor het jaar 1463-1464 tekent de procurator Jan de Bruyne zijn tussenkomst aan in een geschil tussen het klooster en Jan Cappuyn, dat de secretaris wist bij te leggen. Zijn vrouw bezorgde, volgens hetzelfde *Manuale procuratoris* in Augustus 1464 een pitantie aan het con-vent⁸⁹. Voor het overige blijkt Adriaan Dullaert in de jaren 1467 tot 1470 « van ouds » in schuld te staan bij het klooster voor 9 pond, 17 schelling en 6 denier groten Brabants⁹⁰.

De betrekkingen na 1464 met Scheut zijn wel verminderd. Het enige dat nog van hem spreekt is het *anniversarium* op 15 September⁹¹.

Nergens staat opgetekend hoe het stichtingsverhaal in de bibliotheek van de kartuis kwam. Het is na 1471. In 1480 zal prior Voet het meermaals gebruiken in zijn kroniek, maar er nimmer melding van maken als bron. Pas P. de Wal in de XVIIde eeuw geeft het aan als dus-danig. Niets echter laat vermoeden dat het werk opgedragen werd aan de kartuizers van Scheut. Zo lijkt het ook meer een persoonlijk mémoire, waarin de auteur op de voorgrond treedt als de voornaamste

p. 23.

ijveraar van de kloosterstichting. Of het geschrift moet gezien worden in het licht van de ongunstige publieke opinie, die rond zijn persoon heerste, blijft een open vraag, waarmee toch re-kening moet gehouden worden, vooral in verband met de geloofwaardigheid van deze auteur.

Nochtans niet alleen de eenzijdigheid, waarmee zijn eigen persoon in het licht gesteld wordt, werkt hinderlijk. Het verhaal is ook opgeschroefd met een overdadige symboliek en meermaals worden de feiten in een wonderdadige atmosfeer geschilderd. Dat men hier werkelijk met stijlfiguren te doen heeft, bekent de auteur zelf waar hij het verslag van een onderzoeks-commissie weergeeft, die bij de goedkeuring van de nieuwe devotie, besloot dat men op geen enkel wonder kon wijzen⁹².

Onder de zo genaamde buitengewone verschijnselen lijkt wel het « lichtwonder » de in-zet te zijn van de gehele geschiedenis. Op de nacht vòòr Pinksteren 1450 werd dit waargenomen. Maar ook de kartuizer van Utrecht, de *frater exiguus*, die het begin van zijn convent beschreef, vermeldt zulk licht dat de plaats heiligde waar eens de kartuizerij Nieuwlicht zou ont-staan⁹³. Met veel terughoudendheid zal de nuchtere kroniekschrijver Arnold Beeltsen een

⁸⁸ M. MARTENS, *Bruxelles Capitale*, in *Bruxelles au XV siècle*, 51.

⁸⁹ ARA, *Kerk. arch.*, 11913, a.lxiii-lxiv.

⁹⁰ ARA, *Kerk. arch.*, 11934, van 1466 tot 1469: *Quæ domui debentur de accidentalibus: « Magister Adrianus Dullaert tenetur ex antiquo... IX Ib, XVII sc VI den. »*.

⁹¹ WENEN, *Nat. Bibl., ser. nov.*, 12775, f.161: « *Anniversarium magistri Adriani Dullaert olim secretarii Bruxellensis qui multum laboravit in inchoatione huius domus.* » Cfr. BRUSSEL, *Dienst voor adel*, hs 245.

⁹² A. DULLAERT, f.8^{r-v} [ASHB, IV, 94]: « *Item lieet in veritate a nomine saltem suffieienter in eadem inquisitione inventum extiterit aliquod tale remedium, quod secundum rectam discretionem vocabuli proprie miraculum diei potuisset aut pro miraculo publicari...* ».

⁹³ J. VAN HASSELT, *Het Necrologium...*, 137: Hoewel de plaats waar de kartuis te Utrecht opgericht werd *Vallis Florum* heette, werd de nieuwe kartuis *domus Nove Lucis* « *de quo quidem fundi et hoc natabiliter est sciendum quod veterum attestacione vicinorum, diu ante inchoationem dicti monasterii luminaria choruscancia nocturno tempore in eodem solebant loco frequenter videri...* »

dergelijk visioen aantekenen voor de plaats waar de kartuize van Herne gevestigd werd⁹⁴ en Pieter Doorland maakt een

p. 24.

gelijkaardig gebeuren wereldkundig in verband met de stichting van het klooster op het Kiel te Antwerpen⁹⁵.

De patetische toon, symboliek en allegorie zijn wel te aanzien als een uiting van de laat-middeleeuwse stijl, die tot het uiterste gedreven werd⁹⁶.

Toch schreef Adriaan Dullaert deels uit eigen ervaring of op getuigenis van ooggetuigen, ofwel ging hij terug op de archiefstukken in betrekking met de kloosterstichting⁹⁷.

De latere kroniekschrijver van Scheut heeft Dullaert meermaals letterlijk gecopieerd, nochtans verrijkt en geïllustreerd met andere getuigenissen, waarvan de gegevens verstrekt waren door Hendrik van Loen, die de stichting beredderde en dienst deed als eerste prior. In dit verband gezien houdt het verhaal van Dullaert stand. Er heeft alleen een accentverschuiving plaats: de primordiale rol van de stadssecretaris wijkt enigzins voor het initiatief van de Amman, Jan van Edingen. De eerste literaire bron voor de geschiedenis van het klooster te Scheut doorstond de proef, ofschoon zij niet het werk is van een kartuizermonnik.

~~Met deze Origio nochtans, bevindt men zich helemaal niet op het terrein van de geschiedschrijving bij de kartuizers zelf.~~

p. 25.

§2. De Kroniek van Scheut [ab initio - 1533].

De geschiedschrijving te Scheut neemt een aanvang in 1481. wanneer de toenmalige prior, Marcilius Voet zijn kroniek inzette. Deze annalen, voortgezet door latere generaties, zijn bekend door een afschrift uit de XVIde eeuw. De kopiïst van deze tekst, Jan Tourneur, blijkt uit al zijn bezigheden een zeer nauwkeurig man te zijn maar zonder voldoende scheppingskracht om het samenstel van teksten dat hij onder ogen kreeg tot een eenheid te bewerken. De kroniek van Scheut bleef dan ook een spiegel van de opeenvolgende generaties, die hun bevindingen neerschreven.

Petrus de Wal noemt dit verhaal een *Liber Foundationis*⁹⁸.

A. Het handschrift.

⁹⁴ LAMALLE, *Chronique...*, 10: «...*Qui scilicet Theodoricus homo valde sanctus, solebat videre luminaria noctibus circa locum ubi nunc ecclesia nostrae Dominae et nostra est fabricata; unde hoc praedixit fore signum ven hoc fuit indicium quod in posterum divinae laudes ibidem devote essent celebrandae.*»

⁹⁵ P. DOORLAND, *Chronicon Cartusiense*, lib. VI, c. XXX, blz. 372-373.

⁹⁶ J. HUIZINGA, *Herfsttij der Middeleeuwen*, hoofdst. XV: *Het symbolisme uitgebloeid*, 289-306.

⁹⁷ A. DULLAERT, f.3^v [ASHB., IV, 88]: ~~over de stichting wil hij schrijven « saltem illa, de quibus pro maiori parte ego idem Adrianus de vera scientia et alia quaedam, de quibus ex relatione fide dignorum loqui scio.~~

⁹⁸ DE WAL, I, 29: «~~Exordia huius Cartusiae Dominae nostrae de Gratia satis prolixè et doctè scripserunt... Marcilius Voet secundus huius domus prior in libro foundationis.~~»

De copie van de Scheutse kroniek berust in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel⁹⁹. Het is een codex op papier *in folio* formaat. Hij telt 95 folia volgens een moderne nummering. Van f.8 tot 93 heeft men een oorspronkelijke foliëring, die 83 bladen telt. Tussen f.LV en LVI werden 2 bladen ingeschoven: één met een schets van de grafzerk van de familie de Groote en het andere blanco [f.64-65]. De eerste katern, f.1-8, werd later ingeschoven en bevat een inleiding met *indices* op twee kolommen. De kroniek zelf, vanaf f.9, is op volle lijn geschreven.

p. 26.

De tekst is in een XVIde eeuwse *bastarda*, zeer duidelijk geschreven en overvloedig met rood bewerkt. Buiten enkele hoofdletters [f.1, 9], die zeer zwaar, rood gesierd zijn, is alles doorlopend zonder opsmuk. Petrus de Wal oordeelt dat het boek in een mooie letter geschreven werd¹⁰⁰. Het is gebonden in een effen wit perkamenten band die uit de XVIIde eeuw schijnt te dateren, maar recent hersteld is. Immers zowel op de band als op f.1 staat een nota, waar-schijnlijk van de hand van procurator Anthelmus van de Sande [1635-1663], waaruit blijkt dat dit *Liber Foundationis* samen gebonden was met een *Calendarium Anniversariorum* en een beschrijving van de pandvensters. Volgens een verklaring daaronder gesteld werden beide laatste documenten op 24 Maart 1786 overgemaakt aan Charles Beydaels de Zittaert, « Premier Roi d'armes dit Toison d'Or¹⁰¹ ». Het rode lakzegel van de kartuizeradministratie na de ophef-fing van het convent in 1783, getuigt dat dit boek, waarschijnlijk met de twee vermelde stuk-ken, tijdelijk heeft berust in de bibliotheek van de *Chambre héraldique*, die later slechts behield wat voor haar belangrijk was¹⁰².

p. 27.

Zowel het *Liber anniversariorum* als de beschrijving van de pandvensters berust thans op het Ministerie van Buitenlandse Zaken in een moderne band¹⁰³.

Dat onze *codex* een afschrift is van een ouder boek lijdt, blijkens de inleiding, geen twijfel. De copiïst noemt zich Jan Tourneur en vertelt dat hij enkel jaren terug, tijdens een ziek-te, de hand legde op een verhaal der wederwaardigheden van het klooster te Scheut. De lezing was hem zeer bevallen. Omdat het boek echter moeilijk te ontcijferen was, vatte hij het plan op het dadelijk te vernieuwen. De 2 Juli 1558 zette hij zich aan het werk om zijn copie op 7 Augustus van hetzelfde jaar te beëindigen, zoals in het colophon te klezen staat. Nadien werd Tourneur op zijn aandringen overgeplaatst naar de kartuis te Lier, waar hij, in 1562, de tekst met randnota's voorzag en rubriceerde. Op 15 September van dat jaar zou hij zijn inleiding - waaruit deze gegevens geput zijn - samen met de *indices* inlassen¹⁰⁴.

⁹⁹ BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, 5764 [cat. 3860].

¹⁰⁰ DE WAL, I, 29 : «...*pulchro caractere descripsit.*».

¹⁰¹ De nota op f.1 luidt als volgt:

« *Habentur in fine 1° Calendarium anniversariorum ab a. 1456*

2° fenestre vitres delineate prout steterunt in ambitu in Scheut.

Ces deux pièces mont ete remises cejourd'hui 24 mars 1786 par ladmr Evenepoel. C. Beuydaels de Zittaert. Conseiller Pr Roi d'Armes dit toison d'Or ».

¹⁰² BRUSSEL, *Dienst voor de Adel*, hs 290: *M. Beydaels à Vienne*. Wanneer deze zich moet verantwoorden over de bibliotheek, schrijft hij 28 Juni 1801 dat hij slechts enkele boeken van de kartuizers heeft « *et pour faire voir qu'ils venaient des chartreux de Bruxelles, j'ai prié le Receveur du dit couvent supprimé M. Evenepoel de faire imprimer en cire rouge sur la première page des dits livres le cachet de la dite chartreux-se...* »

¹⁰³ BRUSSEL, *Dienst voor de Adel*, hs 245.

¹⁰⁴ VOET-TOURNEUR, f.1-8 cfr Bijlage , f.93 : « *Hæc finem ceperunt anno 1558 7 ugusti et incepta sunt eodem anno 1558 2a Julii.* ».

B. De copïist Jan Tourneur.

Jan Tourneur, geprofest in de kartuis van Scheut, verbleef in 1562 te Lier. Hij is niet karig met gegevens over zijn persoon. Ingetreden in de orde der kartuizers te Scheut werd hij er op 8 November 1545 gekleed en deed een jaar later professie¹⁰⁵.

p. 28.

Tourneur wordt door de historicus de Wal in de XVIIde eeuw geroemd als *strenuus ac diligens, presertim in describendis libris* : op zijn actief staan het *Liber Foundationis* , voorwerp van dit onderzoek, een register van de bezittingen en inkomsten van het klooster, een inventaris van de kerkbenodigheden, Dorlandus en andere historische werken¹⁰⁶.

Het is waarschijnlijk in de eerste rustige jaren na zijn professie dat hij *de Libros historicos Dorlandi* , namelijk Doorlands *Corona Cartusiana* copieerde samen met de Latijnse vertaling van het middeleeuwse reisverhaal van ridder de Trasegnies. Dit handschrift¹⁰⁷, getekend met een bibliotheeksmerk van de Brusselse kartuis, werd beëindigt op 10 December 1548¹⁰⁸. Op 14 Juni 1550, de zondag na Pinksteren, werd hij als koster met de zorg over de kerk en sacristie belast. In de kartuizertaal beduidde dit dat hij als officiaal van het convent het werkzame leven van Martha op zich nam na de rust van Maria beoefend te hebben in de kluis. Zijn voorkeur scheen toch steeds naar dit laatste te gaan. Na een jaar zou hij pogingen in 't werk stellen om terug het celleven aan te vatten. Zorgvuldig maakte hij de inventaris op van alle kerkgerief. Hij betoogde hoe verwaarloosd de sacristie was, die men hem had toevertrouwd en God alleen wist hoe hij zijn beste krachten besteedde om er orde te scheppen. Hij smeekt nu God dat zijn

p. 29.

prior een zorgzame sacrista zou mogen vinden, want dit jaar heeft hij bewezen hoe ongeschikt hij was voor dit ambt: hij overslaapt zich steeds. « Het is tot mijn schaamte dat ik dit alles neerschrijf. Mijn schaamte zij mij tot vergiffenis van mijn fouten... en het herwinnen van mijn vroegere rust. Willig mijn verzoek toch in en stel een ander als *sacrista* aan. ~~Moecht mijn oog mijn opvolger aanschouwen: een wakkere ijveraar voor Gods huis...~~ *Videant oculi mei successorum vigilemque domus Dei Zelatorem...*¹⁰⁹. Tot slot dringt hij nog eens aan *quo citius eo libentius* en hij biedt zijn verontschuldigen aan voor zijn tekort: « reken het mijn zwakheid toe. Ja die zwakheid om op te staan is mij ingeboren van toen ik de moederschoot verlaten had. Het gaat bijna alle menselijke mogelijkheden te boven. Velen zullen het als

¹⁰⁵ DE WAL, II, 65, 1545 : « *Hoc anno duo apud nostros in Scheut cucullam induerunt 8 Novembris D. Joannes Tourneur...* »; ID., I, 17V : « *D. Johannes Tourneur, professus 8 Novembris 1546.* » .

¹⁰⁶ DE WAL, I, 17^V : « *...strenuus ac diligens, presertim in describendis libris. Scripsit enim librum foundationis et alios libros de redditibus domus, etiam librum de ornamentis et utensilibus, Dorlandum et alias...* » ; Cfr ID., II, 109.

¹⁰⁷ BRUSSEL, *Kon. bibl.* , hs 11929-30 [cat. 4529].

¹⁰⁸ *Ibid.* , f. : « *Finis 1548 10 Decembris* . » Cfr. Bayot, *Le roman de Gillion de Trasegnies* , 21.

¹⁰⁹ DEN HAAG, *Kon. bibl.* , hs 71 G 25 f.169^V : « *...ego solummodo claves de manu prioris accepti ignorans ita lamentabiliter ecclesiam neglectam... Sapit celi terreque conditor ut omni tempore quo in mundo sis victurus habeas fidelem sacristam, qui et strenuus sit in sibi commisso officio zeletque pro domo Dei et toto ordine. Quidquid operari fragilitate mea potui, novit altissimus quod exercui. Unius anni curriculo et amplius in hoc officio constitutus: assidua obdormitione alisque difficultatibus omnimodi reddor in eptus. Meipsum confundo dum huiusmodi literis commendo. Sit mihi hec confusio peccatorum remissio : quietisque pristina restitutio. Videant oculi mei successorem vigilemque domus Dei zelatorem. Successorem; inquam, humilem, pacificum atque quietis colleque amatorem. Qui non que sua sunt querat...* » .

onwil aanzien in plaats van het te beschouwen als een menselijk gebrek. Maar die schaden meer zichzelf dan mij door hun vermetel oordeel. Want ik ben mij helemaal niet van zulk een onwil bewust, dat ik mijzelf niet zou willen uit het bed jagen als ik de wekkere hoor. » Ten slotte wil hij zijn goede wil bewijzen in een dienst die zijn krachten niet te boven gaat¹¹⁰.
p. 30.

Het was 1 Juli toen hij dit verzoekschrift aan zijn prior voorlegde. Het ambt bleef hij vervullen tot 29 Juli 1553, toen hij procurator van Scheut werd¹¹¹. Jan Tourneur bleef zes jaar procurator. De *cartularia* en registers dragen alle sporen van zijn hand. In randnotas rectificeerde hij sommige gegevens volgens de veranderde omstandigheden. Zo kwam hij ook in aanraking met de kroniek, die waarschijnlijk bij de andere *archivalia* bewaard werd en copieerde haar. Petrus de Wal is hem wel zeer dankbaar dat hij die kloostergeschiedenis voor het nagaslacht bewaarde, maar had het verdienstelijker gevonden zo Tourneur de eigentijdse geschiedenis had geboekstaafd¹¹².

Toen op 17 September 1559 vicaris Gaspar van Winghe stierf, werd dit ambt door Tourneur bezet, maar slechts voor enkele maanden. De nieuwe procurator was op 13 Januari tot prior geïnstalleerd en Tourneur mocht een tweede maal « syndicus » van het convent worden¹¹³. Door allerlei petitie's trachtte hij hiervan ontslagen te worden, zonder iets te bereiken nochtans. De prior van de Lierse kartuis, Cornelius vanden Kerkhove, kreeg ten slotte de toelating van de medevisitator, Dirk Moynon, hem onder zijn monniken op te nemen¹¹⁴. Op 3 Juli 1562 vertrok Tourneur naar Lier waar hij enige tijd vrede vond¹¹⁵. Hij stierf in de kartuis van Herne op 6 Augustus 1566¹¹⁶.

p. 31.

Vooraf de eerste maanden na zijn vertrek uit Scheut toonde hij zich zeer ijverig en was volledig ten dienste van zijn convent waaraan hij bij professie verbonden bleef. Uit deze perio-de, 1562, dateren de werken als zijn *indices* en een inleiding op het *Liber Foundationis*, een Nederlandse bewerking van hetzelfde verhaal¹¹⁷, in September van dat jaar afgewerkt, een regis-ter van goederen en renten, dat begonnen in 1560 te Lier aangevuld werd op 10 Oktober 1562 met een inventaris van bewijsstukken en ander *indices*¹¹⁸.

Aan deze *codices* werden ingeleid of voorzien van een naschrift waarin hij wees op de rust, die hij te Lier genoot. Het register, volgens dergelijke nota, werkte hij af op vraag van de

¹¹⁰ Ibid., f.198^v: «...*Aliter alteri reddere thesaurum ecclesie decrevi: quam ego ipse inventi, quo citius eo libentius, quo citius eo affectuosius... Porro et si minus convenienter egerim, meam fatuor culpam meamque fragilitatem incuso. eadem quippe innata est michi ab exitu matris mee fragilitatem dico surgendi, que excedit fere humanam defectum arbitrantur. Verum tales plus sibi quam mihi conscius de tali obduratione ut polim meipsum excutere e lectu quum excitatores audierim.* » .

¹¹¹ DEN HAAG, *Kon. bibl.*, hs 71 G 25, f.157: « *Op denselven dach anno xv^CL werdt aen die costerie gesedt Jan Tourneur die daer inne diende totten jaere liii, den xxix Julii als hij procurator wordt.* »

¹¹² DE WAL, I, 29: «...*D. Joannes Tourneur scriptor impiger dictum librum fundationes nobis vindicavit a blat tis et tineis...sed melius ad huc de posteritate meritis fuisset si suo Marte aliquid praestitisset et res sui temporis nobis litteris consignasset...* » .

¹¹³ DEN HAAG, *Kon. bibl.*, hs 71 G 25, f.154^v: *Als Frans Caveneer prior werd « wordt wederom procurator Jan Tourneur... »*

¹¹⁴ VOET-TOURNEUR, f.1^v. Cfr. aanhangsel. Over Dirk Moynen, cfr. H.J.J. SCHOLTENS, *Necrologium Delft*, 1564

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ ARA, *Kerk. arch.*, 11637, in het register van 1560 door Tourneur geschreven, staat een nota: « *Obiit a. 1566 6 Augusti. Orate pro eo* ». WENEN, *Nationalbibl.*, 12775, f.157^v, 6 Aug: « *O. domnus Joannes Tourneur professus huius domus hospes in domo Capellæ, quondem hic sacrista, procurator et vicarius* ».

¹¹⁷ DEN HAAG, *Kon. bibl.*, hs 71 G 25, f.1-163^v.

¹¹⁸ Cfr. blz. n.

monniken van Scheut¹¹⁹. De Nederlandse bewerking van het *Liber Foundationis*, beëindigd op 11 September 1562, is een eigen initiatief van Tourneur « principaelick wel wetende dat seer luttel oft gheene personen vanden cloistere van onser liever vrouwen van graciën en wisten van den oirspronck vanden cloistere te spreken¹²⁰ ». Er spreekt een zeker zelfbewustzijn uit deze aantekening. Wanneer Tourneur in dezelfde inleiding zegt dat « seckere redenen daertoe porrende » hem deden aandringen, niet alleen zijn ambt, maar ook het klooster te verlaten, dan is daarbij wellicht een wrijving met zijn convent te onderstellen¹²¹.

p. 32.

Reeds jaren terug, als koster, was hij vatbaar voor kritiek zoals de petitie tot ontslag van zijn kosterambt doen vermoeden

Petrus de Wal vermeldt de Nederlandse bewerking van de kroniek niet, wel de Anderlechtse kanunnik J.B. De Vaddere, welke een onuitgegeven geschiedenis van Scheut opmaakte in de XVIIde eeuw. Deze auteur zegt dat Tourneur over de oorsprong en het verder verloop van zijn klooster schreef in het latijn en in zijn moedertaal¹²². De opzet van een verdietsing is niet zozeer een vertaling dan wel een bewerking, die er op gericht is de oorsprong van zijn klooster in verband te brengen met het genadeoord van Scheut en de monniken op te wekken tot devotie¹²³. De eigenlijke kloostergeschiedenis in dit werk is beperkt tot een opgave van lijsten der officiales : prioren, vicarissen, procuratoren en kosters¹²⁴. Hiermede heeft Tourneur toch een flinke bijdrage geleverd tot de geschiedenis van Scheut, te meer daar het *Liber Foundationis* daar te kort schiet¹²⁵.

Jan Tourneur is helemaal geen scheppende geest, evenmin een compiler. Zijn zin voor orde en systematisatie maakten hem tot een uiterst nauwkeurig copiïst. Als procurator was hij vertrouwd met het kloosterarchief, waar het zijn terrein bestreek: het wekte de belangstelling op voor de ontwikkeling van zijn convent en vond deze

p. 33.

best uitgedrukt in de kroniek, die hem in handen was gevallen. Om haar voort te zetten lijkt hem wel de vaardigheid te ontbreken.

Sommige, onder meer De Vaddere en enkele moderneren, hebben Tourneur aangezien voor de opsteller van de geschiedenis van Scheut. Hijzelf dringt zich helemaal niet als dusdanig op. Het is mogelijk, maar moeilijk uit te maken, dat de copiïst ook de bewerker zou

¹¹⁹ ARA, *Kerk. arch.*, 11637, ongen. f.: *Prologus... : « ...Porro ubi accessissem lirensē conventum (atque in eo dem silentii et quietis atque solitudinis asylo cosedissem aliquarum septimanarum tempore) rogatus atque requi situs, accingere me huic operi curavi... Quod igitur feci, libeter ingressus sum in subventionem desiderantium cognoscere statum matris mee, que me sacre religioni genuit... »*.

¹²⁰ DEN HAAG, *Kon. bibl.*, hs 71 G 25, f.3^v.

¹²¹ F.V. GOETHALS, *Lectures...*, I, 69-72. Hij heeft nochtans die wrijving opgeschreefd en het getuigenis van Tourneur vervalst.

¹²² BRUSSEL, *Kon. Bibl.*, hs 11616, f.244: J. B. DE VADDERE, *Hisoria...* : « Joannes Tourneur, sacrista, procurator et vicarius monasterii fusius quam precedentes de diva et origine domus et alia eam concernentia scripsit semel latine et semel idiomate patrio. »

¹²³ DEN HAAG, *Kon. bibl.*, hs 71 G 25, f.4^{r-v} : « Dus hebbe ick ter harten genomen ende een vast propoest gemaect het principaelste vanden boeck inden latyn die ick hadde geheel van woerde tot woerde gescreven over te setten in dietscher spraken, nochtans niet van woerde tot woerde noch geheel, maar alsoe veel als van noode es te weten om die devotie te verwecken. » .

¹²⁴ *Ibid.*, f.146-158.

¹²⁵ De lijsten in de Latijnse kroniek begonnen op f.93^v bleven onvoltooid.

zijn geweest van de tekst, die hem onder handen kwam. Zijn aandeel zal evenwel niet essentiële zaken hebben betroffen, wel de vorm¹²⁶.

C. De opstellers van de Kroniek.

De kroniek van Scheut heeft ook haar inleiding. In vertaling luidt zij als volgt:

« In de naam van de Heilige Drieenheid, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, Amen. Ten jare 1480 van de Menswording van de Heer leek het passend tenminste sommige, zo niet alle verwezenlijkingen van onze voorgangers - vanaf het begin bij de oprichting van de kapel van Onze Lieve Vrouw van Gratie en het Kartuizerklooster dat er aan paalt, nabij Brussel - zo veel mogelijk samen te brengen, opdat zij door het getuigenis van geloofwaardige personen, door wat gezien en gehoord werd, of hoe ook gekend, zouden worden te boek gesteld.

Mocht nu het zwakke geheugen van de mensen geholpen worden en steeds in de gedachte houden, vooral de nieuwe, grote en bewonderenswaardige zaken, die voor een lange toekomst bestemd zijn. In plaats van te vergaan zullen ook de nakomende geslachten evenals de voorgaande voor deze menigvoudige weldaden God en de Heilige Maagd de verschuldigde dank brengen. De opvolgers zelf, die de daden de voor-

p. 34.

gangers lezen of horen, nemen er een aanleiding in om deze werken van deugd aan te bevelen, te prijzen en na te volgen. Want het is eervol de grootse werken van God en de heiligen te ver-eerlijken en te loven, ze na te volgen is heilzaam. Niemand derhalve worde tot falen of schade geleid door zijn onwetendheid van de geschiedenis van de voorgangers of worde met loomheid bevangen, vooral waar het erom gaat de staat van personen en goederen van dit huis hoog te houden. God en de Heilige Maagd, wier hulp ik vooral inroep, wezen mij welwillend, nu ik dit kort en duidelijk ga aanvatten.

Want ik denk eraan drie boeken samen testellen. In het eerste wordt als het ware de ont-wikkelingsgang der feiten, de staat, de personen en dergelijke van dit huis vanaf het begin der stichting tot voornoemd jaar verteld en ik vraag dat de volgende oversten van dit huis dat werk zouden voortzetten op de wijze der kronieken voor hun periode. In het tweede boek wordt af-schrift gegeven van de erfbrieven, de bezittingen, de inkomsten en dergelijke. In het derde wor-den de afschriften verzameld van de gunsten, toelatingen en privilegiën¹²⁷. »

Alles wijst erop dat hier de toenmalige prior aan het woord is, namelijk de tweede van het convent, Marcellus Voet. De opzet was niet enkel een feitenrelaas, maar teven een codificatie van het ganse archief in twee *cartularia* : eigendomstitels, brieven renten en inkomsten zouden een *Liber secundus*, de privilegiën een *Liber tertius* uitmaken. Beide laatste verzamelingen worden op het Algemeen Rijksarchief te Brussel bewaard als *Cartularia* van Scheut¹²⁸.

p. 35.

Een oogslag op hun inleiding leert dat prior Voet zich de medewerking verzekerd had van pater Jan de Groote, die zoals een nota van het *Liber secundus* zegt, dit boek begon te

¹²⁶ Dr. J. CALBRECHT, *Geschiedenis van het Genadeoord...*, 4.

¹²⁷ Voor de Latijnse tekst, zie aanhangsel.

¹²⁸ ARA, *Kerk. arch.*, 11589 en 11590.

schrijven op 2 Maart 1480, wat in nieuwe stijl 1481 is¹²⁹. Marcellus Voet, die prior werd in 1475 overleed op 29 Juli 1487¹³⁰. Hij had zijn opvolgers verzocht de kroniek voort te zetten: zij werd inderdaad bijgehouden tot 1531 en besluit met de kerkwijding op 18 Juli van dat jaar¹³¹.

Het is wel een algemeen verschijnsel dat de reformbeweging der XVde eeuw een opbloei teweegbracht in de geschiedschrijving der kloosters: dit hangt samen met de terugkeer naar de oude geest, de oorspronkelijke regel, waarop ieder zich beroept¹³². Men kan onderstellen dat de kartuizerkloosters in de Nederlanden, die ook gelijk gesteld werden met de *religiones reformatæ*¹³³, deze algemene strekking hebben gevolgd. Immers, hoewel de XIVde eeuw de tijd was dat de meeste van hun conventen opgericht werden, kennen wij geen kronieken uit die tijd.

De stichtingsverhalen van Utrecht en Luik terzijde gelaten - het zijn parafrasen op de stichtingsoorkonden -, mag aangenomen worden dat Marcellus Voet de eerste was die zijn *Chronicon* in de Nederlandse kartuizerprovincie aanving. Kort daarop zal Arnold Beeltsens een gelijkaardig iets ondernemen voor de kartuis van Herne, waarschijnlijk

p. 36.

in 1483¹³⁴. De kroniek van Gent dateert van een tiental jaren later, die van Leuven uit het begin van de XVIde eeuw¹³⁵.

Wat de aanleiding werd voor prior Voet om zijn plan op te vatten laat zich gissen.

Hij begon zijn verhaal enkele weken na de dood van zijn voorganger Hendrik van Loen, die zich in 1475 uit Brussel had teruggetrokken en stierf als vicaris van Herne, het huis van zijn professie, op 3 Februari 1481[n.s.]¹³⁶. Dit afsterven had des te meer beroering verwekt omdat een tiental dagen later Arnold Karman, prior van Herne, zijn oudprofessor te Leuven en intiemste vriend, in het graf opvolgde [13 Februari 1481]¹³⁷. Marcellus Voet was ooggetuige van het afsterven van beide monniken, waarvan de eerste de gangmaker der kartuis te Scheut was, en de laatste een trouwe steun. Het relaas dat hij van deze gebeurtenissen geeft is wel het meest persoonlijke en zeer bewogen hoogtepunt van de Scheutse kroniek¹³⁸.

Wanneer hij circa 2 Maart van dat jaar begon met zijn verhaal en de codificering van de kloostergoederen dan was het zijn overtuiging dat dit een werk van piëteit was, dat de beide afgestorvenen tot ere moest strekken. Begonnen uit piëteit staat dergelijke kroniek ver van een moralistisch genre, dat de menologiën van de kloosterwereld onder invloed van de

¹²⁹ ARA, *Kerk. arch.*, 11589, ongen. f.: « *Notandum et sciendum quod primus liber inceptus fuit anno-Domini XIII^c LXXX secunda die martii per fratrem Joannem de Grootte monachum et professum huius domus.* » Met dit *liber primus* is wel klaarblijkelijk het eerste deel van dit *Cartularium* bedoeld.

¹³⁰ VOET-TOURNEUR, f.62^v: « *Anno domini LXXXVII^m XXIX^m mensis Julii obiit venerabilis pater Marcellus Voet etatis sue anno LIII^m...* »; WENEN, *Nat. bibl.*, 12775, f.157, 29 Juli: « *Obiit domnus Marcilius Pedis prior huius domus qui fecit magnam diligentiam in corrigendis libris ecclesie.* »

¹³¹ VOET-TOURNEUR, f.92^v.

¹³² N. HUYGHEBAERT, *Een kroniek van de Sint-Trudo Abdij te Brugge over de jaren 1475-1480*, in *Sacris Erudiri*, V, 1953, 403.

¹³³ ARA, *Kerk. arch.*, 11679: hier wordt onterfd die « *Religieus wordde in eenighe onghereformeerde religie oft cloostere...* ».

¹³⁴ E. LAMALLE, *La chronique...*, XI.

¹³⁵ BRUSSEL, *Kon. bibl.*, hs 1500, 3-48[cat. 1223], f.441-462.

¹³⁶ WENEN, *Nat. bibl.*, 12775, f.141^v.

¹³⁷ *Ibid.*, f.142^v.

¹³⁸ VOET-TOURNEUR, f.48-50 en 55^v-57.

moderne devotie zo sterk kleurt¹³⁹. Voet bewijst de nodige vaardigheid te bezitten om een historisch waarachtig verhaal samen te stellen.

p. 37.

De continuator van de kroniek prijst hem als « *homo multum scientificus et expertus in grammatica, in logica, in naturalibus et in theologalibus* ¹⁴⁰ », als een monnik *magne literature*, die veel van studie hield¹⁴¹.

Hij was een Brabander uit Steenberghe bij Bergen op Zoom. Geboren in 1433, kwam hij circa 1448-49 aan de Leuvense universiteit. Leonard Criecke, die te Leuven reeds naam verworven had bij zijn verdediging van de Scotistische leer over de *futura contingentia* in 1446¹⁴² en in 1455 als rector zou fungeren¹⁴³ was zijn *temptator* in het bacchalaureaatsexamen en voor de magisterproef waarschijnlijk in 1451¹⁴⁴. Daarop werd hij aangeworven door Nicolaas Blien van Sint Truiden, als scholaster op een school in Vlaanderen. Hij vervulde die functie bijna elf jaar toen hij in 1462 op 30 September ingekleed werd als novice te Scheut¹⁴⁵. Hij had vroeger reeds horen spreken, toen de bedevaarten naar O.L.V. van Gratie opgang begonnen te maken, over dit heiligdom¹⁴⁶.

Het mag aanvaard worden dat de invloed van Leonard Criecke, die van het begin af, het nieuwe convent genegen was¹⁴⁷, en de aantrekkingskracht van de oudrector van de Leuvense universiteit, prior Hendrik van Loen, Voet ertoe brachten te Scheut in te treden.

p. 38.

Na zijn professie op Sint-Hieronymusdag 1463 volgen de wijdingen elkaar spoedig op. Op 17 Maart, *Sittientes*, 1464 ontvangt hij het priesterschap¹⁴⁸. De eerste jaren brengt hij door in de cel en houdt zich onledig met copieer- en correctiearbeid, waarschijnlijk een aanpassen van de liturgische boeken aan het prototype van de Grande Chartreuse¹⁴⁹. Bij de wisseling van de *officiales* in 1470 wordt hij vicaris tot prior Hendrik op eigen aandringen 31

¹³⁹ W. MOLL, *Kerkgeschiedenis van Nederland vòòr de Hervorming*, II, 2, blz. 354-355.

¹⁴⁰ VOET-TOURNEUR, f.62^V: « *qui fuit homo multum scientificus et expertus in grammatica, in logica, in naturalibus et in theologalibus...* ».

¹⁴¹ ID., f.40. « *Iste monachus fuit magne literature... Multum enim dilexit studium.* ».

¹⁴² E. REUSENS, *Actes et procès verbaux...*, II, 56 vlg.

¹⁴³ ID., o.c., 337: 28 Februari 1455.

¹⁴⁴ VOET-TOURNEUR, f.59^r-^v: « *Item XII Februari [1482] obiit Magister Leonardus Criecke Bacchalaureus formatus in Theologia, sacerdos Bruxellensi temptator meus Lovanii in bacchalaureatu et magistratu in artibus hic sepultus.* »

¹⁴⁵ ID., f.55: *Item eodem anno ex testamento Nicolai Blien doctor Lovaniensis demorantis qui obiit feria sexta in fravoctavas Assumptionis Legavit dictus dominus Nicolaus pro anniversario suo et pro quibus in tendit hic annuatim perpetue celebrandum xx renenses... Item duo volumina Archidiaconi super decretum, decretales suas, summam Pisanam et Liram super psalterium ut fratres aliquas missas facerent pro eo post obitum suum quod et fecerunt. Item octo modios siligi, is, mesure sanet Trudonis perpetue intuitu fratris Marcilii qui sibi in seculo servivit in seolis regendis in Flandria fere xi annis...*

ARA, *Kerk. arch.*, 11589, f.CLXXV: testament van Nicolaus Blien; WENEN, *Nationalbibl.*, 12775, f.141^V: 3 Februari: *Anniversium.*

¹⁴⁶ IB., f.11^V: « *...per quos visitantes hec nova peregrinatio et visitatio ad notitiam longe et prope distantum in brevi perducta est de qua ego sive tunc sive postea ignoro, distans ad xvi miliaria percepi.* »

¹⁴⁷ Cfr. n. 6[2].

¹⁴⁸ VOET-TOURNEUR, f.41.

¹⁴⁹ ID., f.40: « *...plures libros in principio domus correxit ad rectum stilum.* »

Mei 1475 door het generaal kapittel van zijn ambt ontlast werd. Marcellus Voet werd toen tot prior verkozen door het convent¹⁵⁰

Voor zijn vroegere leermeesters is zijn bestaan niet onopgemerkt voorbijgegaan. Nicolaas Blien zal naast een ander legaat, de kartuis bedenken met vertscheidene handschriften « uit liefde tot God en genegenheid voor magister Marcellus Voet...¹⁵¹. Leonard Crieck zou in 1482 te Scheut zelf zijn begraafplaats kiezen¹⁵².

Uit deze schaarse gegevens komt het beeld naar voor van een man met begaafdheid, die nochtans beter slaagde als kluizenaar en monnik dan in zijn optreden naar buiten. Eénmaal be-lastte hij zich met een bemiddelingspoging tussen Maximiliaan van Oostenrijk en het

p. 39.

opstandige Gent. Deze bemiddeling zou hem drie maanden gevangenschap bezorgen te Gent, in 1485¹⁵³.

Er is wel een vergelijking te trekken tussen zijn opstel en de kroniek van Herne van Arnold Beeltsen; beiden houden zich nauwgezet aan de bronnen, die zij in handen hebben, wat enigzins de indruk wekt van gebrek aan psychologisch doorzicht. Maar de persoonlijke inzet en de intellectuele meerderwaardigheid van Voet breekt meermaals door.

De continuator van Voet is een boeiend verteller. Maar zijn persoonlijkheid blijft zozeer op de achtergrond, dat het moeilijk is om uit te maken of het wel prior Matthias Tsergoossens is dan wel een ander monnik, die het verhaal opneemt na de dood van Marcellus Voet. Eénmaal nochtans komt Tsergoossens naar voor waar hij over « *pater Marcellus predecessor noster...* » spreekt¹⁵⁴. Toen Jan de Groote in 1496 procurator werd benoemd blijkt het nochtans dat hij de kroniek overneemt en met nadruk zal hij een nota inlassen die besluit: « *Et propteres ego procurator...* »¹⁵⁵.

Matthias Tsergoossens alias Middelborch, geboren rond 1450 uit een Brusselse familie Tsergoossens was als kind aangenomen door zijn oom Jan Middelborch, gehuwd met Anna Tsergoossens¹⁵⁶.

p. 40.

Op 15 Oogst 1470 trad hij in het noviciaat en werd een jaar na zijn professie priester gewijd te Geraardsbergen. Na enkele jaren het ambt van koster vervuld te hebben, werd hij prior gekozen in 1487 na de derde kapittelzitting met één stem meerderheid. Hij zou 29 jaar hoofd van het convent zijn: tot zijn dood op Goede Vrijdag 1517¹⁵⁷

¹⁵⁰ ID., f.40: « *Anno lxx in principio Martii ordinatus est Vicarius et corrector... Cumque continuasset vicariam suam quatuor annis cum dimidio, priore Henrico per capitulum misericordiam impetrato electus est predictus Marcellus in priorem anno lxxv 3 Junii.* »

¹⁵¹ Cfr. blz. 37-38, n. 6. Over Nicolaas Blien, E. REUSENS, *Matricule...*, I, 195 1432 en ID., *Documents...*, I, 257-58. Hij was rector in 1469 en 1476.

¹⁵² Cfr. blz. 37, n.5.-E. REUSENS, *Documents...*, I, 256: rector in 1455. Zijn testament in ARA, *Kerk. arch.*, 11589, f.

¹⁵³ VOET-TOURNEUR, f.61^{r-v}: zie de tekst in Aanhangsel.

¹⁵⁴ ID., f.71^v.

¹⁵⁵ ID., f.74.

¹⁵⁶ ID., f.45: « *...frater Mathias Middelborch nepos scilicet filius fratris uxoris Ioannis Middelborch qui eum adoptaverunt in filium...* »

¹⁵⁷ ID., f.45: « *...Qui regulariter protractus et receptus fuit ad osculum quinta Augusti et Assumptionis die sequenti indutus et anno sequenti professus, qui sumpsit...presbiteratum in Geraldimonte anno LXXIII more regio in quatuor temporibus Quadragesime...et fuit sacrista et post obitum prioris Mareelii fuit electus prior huius domus et fuit prior XXIX annis et sex mensibus et obiit XVe XVI° Aprilis ipso die veneris sancta.* »

De kroniek onder zijn beleid voortgezet is een spiegel van de economische bedrijvigheid van het klooster, dat in zijn ambtsperiode de grootste materiele uitbreiding nam in samenwerking met procurator Jan de Grootte. Men vindt in dit relaas niet meer het rustige kartuizer-leven zoals in de voorgaande fase, wel het verhaal van de betrekkingen die men onderhield met patriciërs, bisschoppen en hofbeambten. Jan de Grootte, na zijn benoeming tot procurator, had de kroniek in handen en heeft deze ook voor de vroegere periode voorzien van, aantekeningen.

Jan de Grootte was zoon van de zegelbewaarder van Brabant, echtgenoot van Maria Coutereau, en broeder van de latere kanselier Karel de Grootte [1483]¹⁵⁸. Hij trad in het noviciaat op

p. 41.

Passiezondag, 8 April 1470. Samen met prior

staat hij aan het begin van de kroniek en de *cartularia* in 1481¹⁵⁹. De interesse, die hij 15 jaar later getuigt te hebben voor de geschiedenis en ontwikkeling van het convent is dan ook zeer aan-vaardbaar. Niemand was meer vertrouwd met de economische opgang van Scheut en de hoog-moedig klinkende uitlating, waarin hij het nageslacht vermaande dat al het werk en de verwe-zenlijkingen van zijn generatie niet ijdel zouden zijn¹⁶⁰, past op zijn naam. Hij lijkt helemaal in de lijn te lopen van prior Matthias en heeft ook minder aandacht voor de geestesontwikkeling van de monniken. Sommige uitdrukkingen zullen zelfs streng klinken vooral waar hij de nota over Joost Smets aanvult, die in 1512 als vicaris fungeerde¹⁶¹.

Deze Joost Smets uit Aalst was een zeer begaafd man realistisch maar met een bittere kijk op zijn medebroeders. Opgevoed in de *schola*, die afhing van het kartuizerklooster, te Anderlecht, werd hij naar Leuven gestuurd, waar hij in 1497 promoveerde *in artibus* en binnentrad te Scheut¹⁶².

p. 42.

Te Scheut trad hij in de leer bij de toenmalige vicaris, die fungeerde als novicemeester, Jan Biest, van wie hij de schrijfkunst leerde en het celleven¹⁶³. Een nota bij de dood van pater Jan van Hecke [1497] zegt dat dien

ID., f.63: «...~~vocatis visitatoribus...altera die post Laurentii electionem canonice celebravimus qua cum difficultate sortiente effectum imo trina vice repetita finaliter una voce supererescente electus fuit in priore fr. Matthias...~~»

WENEN, *Nationalbibl.*, 12775, f.147^V; 10 April.

¹⁵⁸ ID., f.44^V: «~~Item eodem anno ante diem cinerum venit huc ad probam frater Ioannes de Grootte, filius magistri Joannis de Grootte quodam Cancellarii et sigiliferi Brabantie...~~»

Cfr. GAILLARD, *Le conseil de Brabant*, III, blz. 336.

¹⁵⁹ Cfr. blz. 35, n. 1.

¹⁶⁰ VOET-TOURNEUR, f.76: De Grootte beschrijft het werk aan de «*swerte viver*» en besluit: «*Hæc scribo ut posterii nostri sciant quantum pro decessores nostri laboraverunt et timeant ne eis imputetur quod et alii laboraverunt et in laboribus successerunt.*» ; f.79: een variante op dit thema «*Oremus ut posterii nostri sint grati ut eis non imputetur quod alii laboraverunt et ipsi in labores eorum introierunt...*»

¹⁶¹ ID., f.74: «*Judocus Fabri...anno xv^c xii fuit institutus vicarius huius domus sed absolutus et in cella positus...*» en het relaas van diens vlucht op f.91^V.

¹⁶² ID., f.74: «*...frater Judocus Fabri de Alosto filius Henrici Fabri qui fuit enutritus cum iuvenibus nos tris in Anderlaco et postea expensis nostris fuit missus ad studium in Lovanio...*»

¹⁶³ VOET-TOURNEUR, f.38^V: «*...Judocus discipulum suum etiam postea vicarium...*»